

**EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN
GELİR ÜZERİNE ETKİSİ**

Ayşegül COŞKUN

**İktisat Anabilim Dalı
Doç. Dr. Serap BEDİR KARA
Erzurum - 2019
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşegül COŞKUN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Serap BEDİR

ERZURUM-2019

Yüksek Lisans Tezi Onay Sayfası

ONAY

Ayşegül COŞKUN tarafından hazırlanan “EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR ÜZERİNE ETKİSİ” adlı bu çalışma 22.10.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN

imza

Danışman Doç. Dr. Serap BEDİR KARA

imza

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Dilek ÖZDEMİR

imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. / /20.....

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

20.12.2019

Ayşegül COŞKUN

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TABLolar LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: TOPLUMSAL CİNSİYET, EĞİTİM, GELİR ve İKTİSADİ BÜYÜME

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET	3
1.2. EĞİTİM.....	4
1.3. GELİR, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİŞME	6
1.4. İNSANİ GELİŞME	7
1.5. EKONOMİK GELİŞME VE EĞİTİM İLİŞKİSİ.....	10
1.6. EĞİTİMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ	12
1.6.1. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Nedenleri.....	12
1.6.2. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Sosyal ve Ekonomik Dışsallıkları	14
1.6.2.1. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Gelir, Ekonomik Gelişme ve Kalkınma Dışsallığı	14
1.6.2.2. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Bebek Ölüm Oranı, Nüfus ve Doğurganlık Dışsallığı	16
1.6.2.3. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Sağlıklı Nesil Dışsallığı	16
1.6.2.4. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitimli Çocuklar Dışsallığı	16
1.6.2.5. Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Hakları Kullanımı Dışsallığı	18
1.6.2.6. Uluslararası Rekabet ve Açık Ekonomi.....	18
1.6.2.7. Ücret Eşitsizliği ve İhracat.....	18
1.7. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	19
1.7.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on The Elimination of All Forms of Discrimination against Women- CEDAW)	20
1.7.2. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı	21

1.7.3. Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG3)	22
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİMDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR ÜZERİNE ETKİSİ

2.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	23
2.2. EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNDE TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM.....	28
2.3. VERİ SETİ VE MODEL	31
2.3.1. Veri Seti	31
2.3.2. Model	34
2.4. METODOLOJİ	34
2.4.1. Havuzlanmış En Küçük Kareler (Pooled OLS) Yöntemi	35
2.4.2. Sabit Etkiler (Fixed Effects) Modeli	36
2.4.3. Tesadüfi Etkiler (Random Effect) Modeli	36
2.4.4. Hausman Testi.....	37
2.4.5. Değişen varyans (heteroscedasticity)	37
2.4.6. Otokorelasyon	38
2.4.7. Yatay Kesit Bağımlılık.....	39
2.4.8. Robust tahminçiler	40
2.5. AMPİRİK BULGULAR	40
SONUÇ	48
KAYNAKÇA.....	52
EKLER	59
EK 1 Araştırmanın Kapsadığı Ülkelerin Listesi	59
ÖZ GEÇMİŞ	60

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR ÜZERİNE ETKİSİ

Ayşegül COŞKUN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serap BEDİR KARA

2019, 60 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Serap BEDİR KARA (Danışman)

Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Dilek ÖZDEMİR (Üye)

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin farklı toplumlarda, kültürlerde, bölgelerde ve dinlerde karşılaştıkları farklılıklardır. Eğitim, sağlık, siyaset ve istihdam alanlarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği küresel bir sorun olarak nitelendirilmektedir. Eğitimle birlikte beşeri sermayenin gelişmesi sonucu daha etkin, etkili ve verimli bireylerin nicelik ve nitelik olarak artacağı beklenmektedir. Kadınların eğitim oranı arttıkça eğitilmiş kadının iş gücüne katılım oranının artması ile birlikte iş gücünün niteliğinin artması, daha sağlıklı ve iyi beslenen çocuk oranının artması ve en nihayetinde ülkelerin beşeri sermayesinin uzun dönemde ekonomik gelişme üzerinde olumlu bir etki göstereceği belirtilmektedir.

Bu çalışmada ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisi 1998-2017 döneminde yüksek ve üst orta gelirli ülkeler için panel veri analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, sermaye birikimi ve doğurganlığın gelir üzerindeki etkisi pozitif, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerindeki etkisi ise negatif bulunmuştur. Özellikle ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde önemli düzeyde negatif yönde bir etki oluşturduğu, ilköğretimdeki eşitsizliğin sonraki öğretim düzeylerine de aktarılacağı ve uzun dönemde gelir eşitsizliği ve büyüme potansiyeli açısından fırsat eşitsizliğinin giderilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle özellikle ilköğretim konusunda uzun vadeli ve istikrarlı politikaların öneminin göz önünde bulundurulması ve eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilerek kadınların eğitim ve iş olanaklarının artırılması için gerekli düzenlemelerin ve farkındalığın oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Eğitim, Gelir.

ABSTRACT
**THE IMPACT OF GENDER INEQUALITIES IN EDUCATION ON
INCOME**

Ayşegül COŞKUN

Advisor: Assoc. Prof. Serap BEDİR KARA

2019, 60 pages

Jury: Assoc. Prof. Serap BEDİR KARA (Danışman)

Assoc. Prof. Hüseyin DAŞTAN

Assist. Prof. Dr. Üyesi Dilek ÖZDEMİR

Gender is the difference between men and women in different societies, cultures, regions and religions. Gender inequality in education, health, politics and employment is considered as a global problem. As a result of the development of human capital thanks to education, it is expected to increase of efficient individuals in quantity and quality. It is stated that as the education rate of women increase and with the increase of the participation rate of the educated women in the labor force, the quality of the labor force increases, the rate of healthier and well-fed children increases and consequently the human capital of the countries will have a positive effect on the economic development in the long term.

In this study, the effect of gender inequality in primary and secondary education on income was investigated by panel data analysis for high and upper-middle-income countries in the period of 1998-2017. According to the results, the effect of capital accumulation and fertility on income was positive and the effect of gender inequality in education on income was negative. It is seen that gender inequality has significantly negative effect on income, especially in primary education, and that inequality in primary education will be transferred to the next education levels and it is important to eliminate inequality of opportunity in terms of income inequality and growth potential in the long term. Therefore, it is necessary to take into account the importance of long-term and stable policies, especially in primary education, and to create the necessary arrangements and awareness to increase the education and job opportunities of women in order to eliminate inequality of opportunity in education.

Key words: Gender inequalities, Education, Income.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Kadınların Ekonomik Rolünü Etkileyen Göstergeler.....	15
2	Cinsiyete Göre Eğitimin Getirisi (%).....	17
3	Eğitimli Kadınlarla İlgili Maliyetler ve Faydalar	17
4	Literatür Özeti.....	26
5	Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları.....	32
6	Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler	33
7	Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	33
8	Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 1'e İlişkin Ön Test Sonuçları.....	40
9	Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 1'e İlişkin Tahmin Sonuçları.....	41
10	Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 2'ye İlişkin Ön Test Sonuçları.....	42
11	Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 2'ye İlişkin Tahmin Sonuçları.....	43
12	Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Model 1'e İlişkin Ön Test Sonuçları	44
13	Üst Orta Gelirli Ülkeler için Model 1'e ilişkin Tahmin Sonuçları	45
14	Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Model 2'ye İlişkin Ön Test Sonuçları	46
15	Üst Orta Gelirli Ülkeler için Model 2'ye ilişkin Tahmin Sonuçları	47

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	İnsani Gelişme Endeksi (IGE).....	8
2	Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUIGE)	9
3	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE/GII).....	10

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB** :Avrupa Birliği
- BKH** : Binyıl Kalkınma Hedefleri
- Bkz.** : Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CEDAW** : Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on The Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
- EAC** : Doğu Asya Ülkeleri (East Asian Countries)
- EGLS** : Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (Estimated Generalized Least Squares/Feasible Generalized Least Squares)
- EUİGE** : Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
- ETCEP** : Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi
- FE** : Sabit Etki (Fixed Effect)
- GDI** : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (Gender Development Index)
- GEI** : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (Gender Inequality Index)
- GEM** : Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (Gender Empowerment Measure)
- GII** : Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index)
- GMM** : Genelleştirilmiş Moment Tahmincisi (Generalized Method of Moments)
- GSYH** : Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
- GSMH** : Gayrisafi Milli Hâsıla
- HDI** : İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
- HDR** : İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report)
- ILO** : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
- İGR** : İnsani Gelişme Raporu
- İGE** : İnsani Gelişme Endeksi
- LM** : Lagrange Multiplier (Lagrange Çarpanı)
- MDG3** : Milenyum Kalkınma Hedefleri (Millenium Development Goals 3)
- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
- OLS** : En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares)
- OPEC** : Petrol İhraç Eden Ülkeler (Organization of Petroleum Exporting Countries)
- PCSE** : Panel Düzeltilmiş Standart Hatalar (Panel-Corrected Standard Errors)

- POLS** : Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi (Pooled Ordinary Least Squares)
- RE** : Tesadüfi Etkiler (Random Effect)
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu (NGO: Non-Governmental Organization)
- SUR** : Görünüşte ilişkisiz Regresyon (Seemingly Unrelated Regression)
- TCEE** : Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
- TEPAV** : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)
- YKB** : Yatay Kesit Bağımlılık
- WDI** : Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators)
- 2SLS** : İki Aşamalı En Küçük Kareler (Two-Stage Least Squares)
- VAR** : Vektör Otoregresif (Vector Autoregration)

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında benden destek ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve bilimsel anlamda bana çok şey katan kıymetli hocam Doç. Dr. Serap BEDİR KARA'ya ve bu zorlu süreçte desteklerini her zaman yanımda hissettiğim anne babama ve özellikle kardeşim Muhammed Coşkun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşegül COŞKUN
Erzurum-2019

GİRİŞ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki fark, cinsiyetin doğuştan ancak toplumsal cinsiyetin sonradan meydana gelen bir olgu olmasıdır. Toplumsal cinsiyet kavramının bireylerin yarattığı bir kavram olduğu ve çokça değişkenlik gösterebileceği ve bu nedenle toplumsal cinsiyetin, toplumlarda ve kültürlerde algılanış biçimine göre şekilleneceği de söylenebilir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin farklı toplumlarda, kültürlerde, bölgelerde ve dinlerde karşılaştıkları farklılıklar olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı sektörlerde veya alanlarda kendini gösterdiği bilinmekle birlikte eğitim, sağlık, siyaset ve istihdam alanlarındaki eşitsizlik küresel bir sorun olarak nitelendirilmektedir.

Eğitim, insanın bilgi, beceri ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayan bir olgudur. Değişen ve gelişen topluma ve bireylere uyum sağlayabilmek için eğitim bir araç olarak görülmektedir. Ekonomik büyümenin bir unsuru olarak kabul edilen beşeri sermaye olarak görülen insanın eğitilmesi ile beşeri sermayenin gelişmesi beklenir. Bu gelişmenin sağlanması için bireylerin eğitilmesi gerekmektedir. Eğitimle birlikte beşeri sermayenin gelişme göstermesi sonucu daha etkin, etkili ve verimli bireylerin nicelik ve nitelik olarak artacağı düşünülmektedir.

Eğitim hakkının cinsiyetlere göre eşit düzeyde kullanılamaması, ülkelerin beşeri sermayesinin niteliğinin istenilen düzeyde artış sağlayamamasına ve bunun sonucu olarak da ekonomik gelişmenin arttırılamamasına neden olmaktadır. Kadınların eğitim oranı arttıkça eğitilmiş kadının iş gücüne katılım oranının artması ile birlikte iş gücünün niteliğinin artması, daha sağlıklı ve iyi beslenen çocuk oranının artması ve en nihayetinde ülkelerin beşeri sermayesinin uzun dönemde ekonomi üzerinde olumlu bir etki göstereceği belirtilmektedir.

Tarihsel süreçte gelişmişlik düzeyini arttırmak için beşeri sermayeye yatırım yapılması teşvik edilerek, vatandaşların bilgi ve beceri birikiminin artması politika yapıcılar ve ülkeler tarafından oldukça önemsenmiştir. Ülkelerin eğitim harcamalarının gün geçtikçe artması bunun bir neticesi olarak görülebilir. Dolayısıyla, eğitim politikalarına önem verilerek eğitimde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışılması ve dezavantajlı grupların ve özellikle kadınların desteklenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, 1998-2017 döneminde ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisini yüksek ve üst orta gelirli ülkeler için ortaya koymaktır.

Bu amaçla planlanan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde toplumsal cinsiyet, eğitim, gelir ve ekonomik gelişme kavramlarının tanımı ve kapsamaları, eğitim ve gelir arasındaki ilişki, eğitimde cinsiyet eşitizliği ve bununla mücadele için yapılan çalışmalar incelenmiş ve eğitimde cinsiyet eşitizliğinin gelir üzerine etkisi teorik olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise öncelikle konu ile ilgili yapılan bazı çalışmaların özetine yer verilmiş ve ardından Türkiye’de eğitimde cinsiyet eşitizliğinin mevcut durumu değerlendirilmiştir. Ardından analizde kullanılacak veri seti, modeller ve metodoloji tanıtılmıştır. Son olarak ampirik bulgular değerlendirilerek elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: TOPLUMSAL CİNSİYET, EĞİTİM, GELİR ve İKTİSADİ BÜYÜME

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha iyi anlaşılabilmesi ve politikaların belirlenmesinde temel kavramların bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde toplumsal cinsiyet, eğitim ve ekonomik gelişme kavramlarının tanımları yapılarak bu kavramların birbirlerini nasıl etkilediğine değinilecektir. Daha sonra toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri ve bu eşitsizliğin ekonomik gelişme üzerine etkileri üzerinde durulacaktır.

1.1 TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet (sex), insanların biyolojik farklılıklarından ötürü ayrıştırılmasını ifade eden bir kavramdır. Buna karşılık toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, zamanla var olagelmiş, toplumların veya farklı kültürlerin bir ürünüdür. Toplumsal cinsiyet kavramı farklı toplumların ürünü olduğu için içeriği zamanla veya toplumdan topluma değişmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkeklerin cinsiyet konumu veya iki cinsiyet arasındaki ilişkiyi tanımlamaya yarar sağlar. İki cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesine ek olarak, sağlanan iletişimin sosyal bağlamda ele alınmasında da kullanılır (Özsoy ve Atlama, 2009: 63). Ayrıca toplumsal cinsiyet, genel olarak cinsiyetler arasındaki eşitsiz ilişkilere yoğunlaşarak bu eşitsizliklere dikkat çeker (Berktaş, 1995: 16).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı arasında bazı farklılıklar vardır. Birincisi, cinsiyet doğal; toplumsal cinsiyet insan buluşudur. İkincisi, cinsiyet biyolojik; toplumsal cinsiyet ise sosyo-kültürel bir olgudur. Cinsiyetin doğal bir biçimde değiştirilmesi mümkün olmazken; toplumsal cinsiyetin zamanla, kültürden kültüre göre değişebilir olması bir diğer farklılıktır (Bhasin 2003'ten aktaran: Çakınberk, 2011: 75).

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumdan topluma farklılaşır ve toplumsal cinsiyet her kültürün kendi dinamiklerine göre öğretilir. Öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri zamanla sonraki nesillere aktarılır ve roller bireylere benimsetilir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet bir sosyo-ekonomik değişken olarak görülür. Çünkü toplumsal cinsiyet kavramının, kadın ve erkek rollerine, sorumluluklarına, fırsatlarına veya tehditlerine karşı yapılan analizlerde kullanıldığı ifade edilir (Güler 2005'ten aktaran: Çakınberk, 2011: 75).

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın veya erkek olmak ile alakalı olarak, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikleri ve fırsatları etkiler. Hemen hemen tüm toplumlarda, karar verme

sürecine katılımda ya da kaynakların kontrolünün sağlanmasında kadın ve erkek arasında yapılan aktiviteler bağlamında farklar bulunur. Ayrıca toplumsal cinsiyet, kadın veya erkek olan bireylerin içinde bulunduğu sosyal bir bölünme olarak da görülür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, işlevler, kaynaklara ilişkin haklar, sorumluluk ve güç açısından iki cinsiyet arasında eşitsizliğe yol açan toplumsal bir yapı olarak kabul görür (Azuh ve Amodu, 2017: 2).

Geçmişten günümüze kadınların dezavantajlı grup olarak görülmesinin temelinde toplumsal cinsiyet ve ataerkil toplum olgusu yer alır. Sözü edilen nedenler kadınların hiyerarşik olarak alt tabakalarda yer almasına sebep olurken; kadınlara, toplumsal cinsiyetlerine uygun roller biçilmiş ve kadınların bu rollere uygun yaşamaları beklenmiştir. Hala birçok yerde kabul gören bu anlayışa göre kadınların rolü, ev içerisinde ücretsiz ev işçisi olarak çalışmak ve çocuk bakmaktır. Kadınların aksine erkekler ise ev dışında ücretli çalışan ve evin ihtiyaçlarını maddi olarak karşılayan evin reisi olarak görülmektedirler.

1.2 EĞİTİM

Tek bir tanım olmayıp eğitim kavramı dinamik ve soyut bir kavramdır. Bu nedenle eğitim için çokça açıklama ve tanımlama yapılmıştır. Genel bir ifadeyle eğitim, insanın bilgi, beceri ve yeteneklerinin gelişmesini sağlayan ayrıca bireyin tutum ve davranışlarında farklılıklar yaratan bir kavramdır (Çolak, 2010: 111).

Küreselleşen toplumların çağın gereklerine uygun bir yaşam sürdürebilmeleri, devletlerin kalkınma anlamında başarı sağlayabilmeleri ve yaşam kalitesini artırmaları için eğitim anahtar bir kavram olarak görülür. Sürekli değişim ve dönüşüm içerisindeki yaşama uyum sağlamak adına bireylerin eğitilmesi bir gerekliliktir. Devletlerin, tüm vatandaşlarına sağlayacağı eğitim fırsatları ülkenin geleceği ve yaşam standartlarının nitelik bakımından iyileştirilmesi için oldukça önemlidir (Subrahmanian, 2002: 2).

Eğitim yarattığı katma değerler bakımından oldukça önemlidir. Türkmen (2002), eğitimin dokuz önemli çıktısı olduğu dile getirir. Bahsedilen çıktılar gelir artışı, daha iyi birey ve kamu sağlığı, düşük doğurganlık oranı, demokratikleşme, siyasal iktidarın istikrarlı oluşu, yoksulluk ve işsizliğin azaltılması, artan çevre bilinci, suç oranlarında, toplumsal suçlarda ve mülkiyet suçlarında düşme şeklinde sıralanır (Türkmen, 2002: 4).

Eğitim, yalnızca bireylerin kişisel gelişimine fayda sağlamakla kalmayıp ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve kalkınmasında da büyük öneme sahiptir. Çünkü eğitim hem bireylere

özel fayda sağlar hem de topluma, toplumsal fayda sağlar (Öztürk, 2015: 387). Gelişmiş ülkelerde meydana gelen büyüme oranlarının önemli bir kısmı, beşeri sermayedeki artışlar ile açıklanır. Eğitim, insan kaynağının beceri ve kapasitesini etkileme yoluyla iş gücünün verimliliğini artıran bir faktördür. Artan iş gücü verimliliği ekonomik büyümeyi destekler. Bu ise eğitim, sağlık ve sosyal harcamaların artmasına sebep olur ve böylece insani kalkınmanın da hız kazanacağı düşünülür (Çolak,2010: 114). Bu nedenle eğitime yatırım yapmak ulusal devletlerin kalkınma politikalarında daima yer alır. Çünkü eğitime yapılan yatırımlar, ülkelerin kalkınma hedeflerini başarmak için ciddi adımlar atıldığının göstergesi olarak kabul edilir. Vatandaşların hem sosyal hem ekonomik yaşam standartlarının geliştirilmesi eğitimle mümkün olmakla birlikte eğitim alanında yapılan yatırımlar, devlet-vatandaş iş birliği olarak görülür (Subrahmanian, 2002: 1).

Büyüme modellerinde eğitim beşeri sermayeyi etkileyen faktörlerden biridir ve beşeri sermayenin kalitesinin ve miktarının belirlenmesinde en önemli etkenin eğitim olduğu da özel olarak ifade edilir (Çolak, 2010: 115). Eğitim, bireylerin niteliklerini artırıcı bir özelliğe sahiptir. Eğitimle niteliği artan bireyler potansiyel iş gücünü oluştururlar. Bu nedenle eğitilmiş bireyler, verimliliği ve yaratıcılığı artırma hususunda önem arz ederler. Eğitilmiş bireylerin artması sonucu ulusal gelir düzeyinin iyileşmesi ve oluşan gelirin daha adil dağılması beklenir (Akıncı, 2017: 389).

Eğitimle birlikte bireylerin gelir düzeyinde artış görülmesi beklenir. Eğitimin bir sonucu olarak bireylerin eğitimle kazanmış oldukları bilgi, beceri ve yetkinliklerin kişilerin gelirlerini ve refah düzeylerini artırdığı ifade edilmektedir. Bu nedenle eğitimin, bireylerin emeklerinin parasal karşılığını artırdığını ifade etmek mümkündür (Mutluer vd., 2013:98). Ayrıca eğitim kaynakların etkin, etkili ve verimli kullanılmasına önemli düzeyde katkı sağlar. Kaynakların etkin, etkili ve verimli kullanılması sonucu ülkelerin rekabet anlamında yol alabileceği ve buna ek olarak ülkelerin zenginleşme anlamında ciddi adımlar atacağı da dikkat çeken önemli bir noktadır. Zenginleşen ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişme için eğitim harcamalarını artırmaları ve bu sektöre önem vermeleri gerekmektedir (Akıncı, 2017: 388).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda dine dayalı görüşlerde önemli bir husustur. Dini inançların eşitsizliği destekler nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalarda İslam ve Hinduizm gibi dinlerde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek

düzeyde olduğu; buna karşın Protestanlık gibi inançlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin düşük seviyelerde olduğuna dikkat çekilmektedir (Dollar ve Gatti, 1999: 20).

1.3 GELİR, EKONOMİK BÜYÜME VE GELİŞME

Bir ülkenin gelişmişliğini ölçerken göz önünde bulundurulan temel değişkenlerden biri gelirdir. Bu sebeple ülke geliri ve gelirdeki artış ülkelerin karşılaştırılmasında önem arz eder. Gelir, belirli bir dönemde elde edilen kazanç olarak ifade edilir. Bu açıklamaya göre emeğin ücreti, bir mal sahibinin kira bedeli, tasarruf yapan kişinin faiz kazancı gelir olarak nitelendirilir (Eğilmez, 2016:39).

Ülkelerin karşılaştırılmalarında gelirden söz ederken genellikle ölçüt olarak gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYH) kullanılır. GSYH, bir ekonomide bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin her birinin piyasa fiyatları ile çarpılması sonucu elde edilen değerlerin toplamıdır. GSYH, yurt dışında yaşayan vatandaşların gelirlerinin, yurtdışından elde edilen müteşebbis gelirlerinin ve faiz gelirlerinin dâhil edilmediği gelirdir. Ülkedeki üretim değerlerinin toplanması (üretim yöntemi), bir yıl içindeki harcamaların toplanması (harcamalar yöntemi) veya ülkedeki üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişim) elde ettiği gelire amortismanların ve dolaylı vergilerin eklenmesiyle bulunur.

Ekonomik gelirle ilgili iyileşmeyi ifade etmek için genel olarak kullanılan kavramlar ekonomik büyüme, gelişme ve kalkınma kavramlarıdır. Ekonomik büyüme, ülkede üretim kapasitesinin, üretim ve reel milli gelirin bir yıldan diğer yıla artmasını ifade eder. Diğer bir ifadeyle, ülkedeki birey başına düşen milli gelirin bir sene içerisindeki artışını gösterir. Sözü edilen büyüme oranları nicel ölçü olarak kabul edilir (Dinler, 2014:1382).

Ekonomik gelişme, bir ülkede fert başına düşen milli gelirdeki artış ifade etmekle birlikte ekonomideki iktisadi ve sosyo-kültürel değişimi de içerir. Bu anlamda ekonomik gelişmenin sanayi sektöründe ve ihracattaki artışın yanında okullaşma oranı, sanatsal faaliyetler, doğum artış oranı veya kentleşme oranlarını da göz önünde bulundurduğu anlaşılır (Dinler, 2014: 1383). Ekonomik gelişme vatandaşların refah artışını temel alır. Ekonomik gelişmenin artması ile mal ve hizmetlerde artış olması beklenir. Mal ve hizmetlerdeki artış ile üretim artar ve bunun sonucu olarak tüketici de tüketimini artırır. Bu nedenle ülke vatandaşlarının refahı artar (Eğilmez, 2016: 195).

Ekonomik büyüme ve gelişme kavramları çokça karıştırılan kavramlardır. Ancak ekonomik büyüme ve gelişme farklı iki kavramdır. Ekonomik gelişme salt gelirdeki artışı

değil sosyo-kültürel alandaki artışı da göz önünde bulundurması sebebiyle ekonomik büyüme kavramından farklıdır. Ekonomik büyüme sadece reel milli gelir artışıyla ilgilenirken ekonomik gelişme kavramı yaşam standardını etkileyen faktörleri de içinde barındırır (Dinler, 2014:1383).

Son yıllarda ekonomik gelişme sadece gelirdeki artışla değil başka ekonomik ve sosyal bazı göstergelerle de ölçülmektedir. Bu bağlamda ülkelerin gelişmişlik göstergesi olarak kullanılan gösterge insani gelişmişlik düzeyidir. Gelişmeyi etkileyen faktörleri ele alması sebebiyle insani gelişme kavramı ve endeksi önemsenmektedir.

1.4 İNSANİ GELİŞME

Beşeri sermayenin ekonomik gelişme için önemli olduğu her fırsatta dile getirilir ve ülkeler, politika yapıcılar ve sivil toplum örgütleri konu üzerine inceleme ve araştırma yaparlar. Kalkınma ve gelişme üzerine küresel çalışmalar yapan kurumlardan biri de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme - UNDP)'dir. UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index- HDI), insanların ve onların yeteneklerinin, yalnızca ekonomik büyümeyi esas alarak değil, bir ülkenin kalkınmasını değerlendirmek için nihai kıstaslar olması gerektiğini vurgulamak için yapılan bir çalışmadır. Uzun ve sağlıklı yaşamın, bilgiye sahip olma veya erişmenin ve yaşam standartlarının tartışıldığı endekste, ampirik çalışmalar ve ölçümler yapılabilmesi için, çokça değişken ele alınır ve incelenir (Çolak, 2010: 116). Nobel ödüllü Amartya Sen'in "yapabilirlik" felsefesine dayanan insani gelişme kavramı vatandaşların refahının gelirdeki artıştan daha önemli olduğuna vurgu yapar. Sen'in "yapabilirlik" felsefesi yoksulluğu önlemek ve azaltmak için farklı politikalar oluşturulması gerektiğini ifade eder (Gürses, 2009: 341). Sen, "yapabilirlik" kavramını şu şekilde açıklamıştır: "İşlevsel (functioning) kombinasyonlar arasından kişinin en çok değer verdiği hayat tarzını seçebilme özgürlüğüdür.". İşlevsellik, insanların yapabileceği ve olabileceği temel veya üst düzey etkinlikleri yansıtır. Temel etkinliklere yeterli beslenme, hastalıklardan korunma örnek gösterilir. Üst düzey etkinlikler ise kendine saygı duymak veya toplum hayatına katılmak gibi daha karmaşık aktiviteleri ve kişisel durumları ifade eder (Sen, 1999:75). İşlevsellik temelli yapabilirlik tanımına göre Sen için yapabilirlik felsefesi bir özgürlük çeşididir. Bu özgürlük ise insani gelişme kavramının temelini oluşturmaktadır.

Gelişmede gelirden ziyade refah artışını önemseyen Amartya Sen'in de önermelerinden yola çıkarak ekonomik gelişmenin tek ölçütünün gelir olmadığı düşüncesi

UNDP tarafından da benimsenmiştir. UNDP (1998), gelirin insanların elde etmek istedikleri bir fırsat olduğunu; buna karşın insan yaşamının tamamının gelirden beslenmediğini ifade eder. Bu sebeple gelişmede tek etkenin gelir olmadığına dikkat çeker. Bu anlamda 1990'lı yıllarda önemli bir adım atılarak insani gelişme kavramı ortaya çıkarılmıştır (Günsoy, 2005: 36). UNDP'nin 1990 İnsani Gelişme Raporu (İGR)'nda insani gelişme kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

İnsani gelişme, insanların seçeneklerini çoğaltma sürecidir. Temelde bu seçenekler sınırsız olabilmekte ve zaman içinde değişebilmektedir. Fakat gelişimin tüm evrelerinde elzem olan üç tanesi: Uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, bilgi edinmek ve iyi bir yaşam standardı için gerekli olan kaynaklara ulaşmaktır. Bu seçeneklerin olmadığı durumlarda diğer birçok seçeneğe ulaşmak mümkün değildir (HDR, 1990:10).

Bu tanıma göre insani gelişme eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda bireylerin sahip olduğu koşulların iyileştirilmesi ile sağlanmaktadır. Bunun sonucunda ise, insani gelişmeye dayanan etkin ve verimli bir gelişmenin gerçekleşeceği öngörülmüştür.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), gelirin nasıl harcandığını, daha iyi sağlık, eğitim ve diğer insani gelişme sonuçlarına gidişi sağlayıp sağlamadığını açıklamaya çalışır. Uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olmak üzere insani gelişmenin üç temel boyutundaki ortalama kazanımları yansıtacak şekilde oluşturulmuştur (Bkz. Şekil-1). Ancak bu endeks toplumsal cinsiyet ve eşitlik boyutlarını içermez. Bu nedenle UNDP bu endekste yer almayan ve eşitsizliğe vurgu yapan Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (Inequality-adjusted Human Development Index), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-related Development Index) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index) olarak toplumsal cinsiyet ve eşitlik boyutları üzerine çalışmalar yapmıştır (HDR, 2018:1).

Şekil 1 İnsani Gelişme Endeksi (IGE)

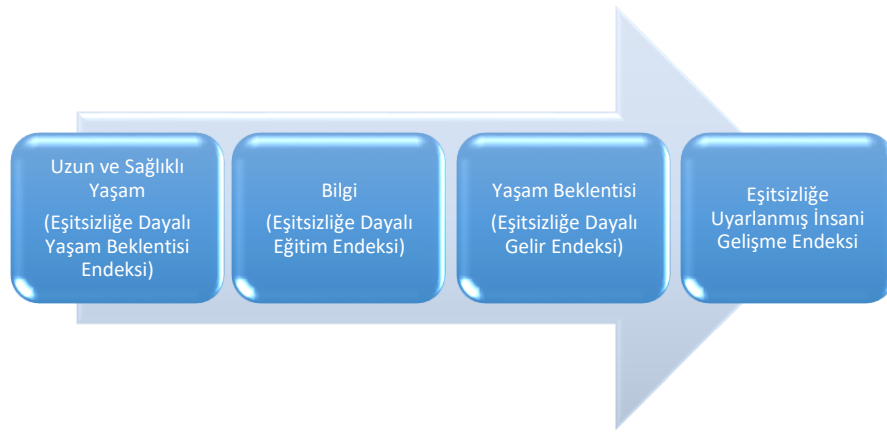

Kaynak: Human Development Report, UNDP, 2010: 215.

İnsani gelişme ve eğitim çift yönlü ilişkiye sahiptir. Gelişmenin temelini insanı alan insani gelişme kavramına göre insanın gelişmesi ekonomik gelişmeyi de etkiler. Beşeri sermaye olarak ifade edilen insanın gelişmesi ise ancak eğitimle mümkün olmaktadır. Eğitimli bireyler ekonomik gelişme için önemli bir girdi olarak kabul edilir ve insani gelişmeye bu sebeple de ekonomik gelişmeye katkıda bulunur. Bu bağlamda insani gelişmenin dolayısıyla ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi için bireylerin eğitilmesi üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır. Bu anlamda eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişme endeksi (EUİGE) ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi (TCEE) uluslararası arenada sonuçlarına önem verilen endekslerdendir.

EUİGE, bir ülkenin sağlık, eğitim ve gelirdeki ortalama kazanımlarını incelemekle kalmayıp aynı zamanda bu kazanımların, her bir boyutun eşitsizliğin seviyesine göre ortalama değerinin “indirilmesi” ile ülke nüfusu içinde nasıl dağıtıldığını da ele almaktadır. Bu anlamda EUİGE toplumdaki insanların kazanımlarının dağılımını ölçen, eşitsizliğe dayalı yaşam beklentisi, eğitim endeksi ve gelir endeksini göstermeye yarar sağlayan endekstir (Bkz. Şekil-2). EUİGE’den eşitsizlik durumunun çıkarılmasıyla HDI sonuçlarına varılır. Eğitimde eşitsizlik kavramının da yer aldığı endekste bu eşitsizliği ölçmek için ulusal düzeyde yapılmış hanehalkı anketlerinden alınan yetişkin nüfusun öğrenim süresinde maruz kaldığı eşitsizliğe bakılmaktadır (HDR, 2018: 19).

Şekil 2 Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE)

Kaynak: Human Development Report, UNDP, 2010:215.

TCEE, bir eşitsizlik endeksidir. Üreme sağlığı, güçlenme ve ekonomik durum bazında kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizliğe bağlı olarak potansiyel insani

gelişme kaybını gösterir (Bkz. Şekil-3). Endeks değeri 0 ile 1 arasında değerle ifade edilir. Daha yüksek TCEE değerleri daha fazla eşitsizlik olduğunu ifade eder (HDR, 2018:6).

Şekil 3

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE/GII)

Kaynak: UNDP Human Development Report, 2010: 215.

1.5 EKONOMİK GELİŞME VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Ekonomik büyüme ve gelişmeyi belirleyen birçok faktör vardır. Eğitimi bu faktörlerden biri olarak gören araştırmacılar (Romer, 1986, 1990; Barro ve Lee, 1993) beşeri sermayenin, uzun dönem ekonomik büyümeyi açıklamada önemli bir faktör olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Lucas (1988)'a göre sürdürülebilir büyüme, beşeri sermaye birikiminin bir sonucu olmakla birlikte eğitim, beşeri sermaye birikimini etkileyen temel unsur olarak görülmektedir. Romer (1896, 1990) ise büyümenin, yenilikler yaratabilen beşeri sermayenin varlığına bağlı olduğunu dile getirmektedir.

Başarılı ekonomiler, fiziki ve beşeri sermayenin teknolojiyle desteklendiği ekonomilerdir. İktisadi gelişmesini tam sağlayamamış ülkelerde gelişmenin önündeki engellerden biri olarak eğitim sayılabilir. İktisadi gelişme ve eğitim arasındaki ilişkinin yönü ve boyutu üzerine yapılan incelemeler eğitimin beşeri sermayeyi olumlu etkilediği üzerinde durmaktadır. Bu sebeple eğitimin, ekonomik gelişme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu saptanmıştır (Özpolat ve Yıldırım, 2009: 22).

Eğitim, kısa dönemde bir tüketim malı; uzun dönemde ise bireylerin yaşam standardını, bireysel ve toplumsal ekonomik durumu etkileyen bir yatırımdır. Kısa dönemde birey bilgiyi tüketir; ancak uzun dönemde, bilgiyi tüketen bireyin yetkinlikleri artacağı için

verimliliği artar (Özpolat ve Yıldırım, 2009: 23). Politika yapıcılar ve hükümetler uzun vadede eğitimin ekonomik gelişme üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle oldukça önemserler.

Eğitimle iş gücünün etkinliğinin artması beklenir. Etkinliği artan iş gücünün çıktıyı artıracığı da düşünülür. Ekonomi literatüründe büyümenin sebeplerinin ifade edildiği modeller vardır. Bu modelleri Cobb-Douglas, Harrod-Domar ve Solow Büyüme Modeli olarak sıralanabilir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun matematiksel olarak gösterimi şu şekildedir:

$$Y = A(K^a \times L^b) \quad (1.1.)$$

Cobb- Douglas üretim fonksiyonunda: Y üretim miktarını, A verimliliği, K sermayeyi, L emeği, a sermayenin gelirden aldığı payı ve b emeğin gelirden aldığı payı gösterir. Bu matematiksel denkleme göre üretim miktarı, ilave bir emek ya da sermayenin artmasıyla veya verimliliğin artmasıyla değişim göstermektedir (Eğilmez, 2016: 197).

Harrod-Domar büyüme modeline göre ekonomide büyüme gerçekleşebilmesi için sermayenin artırılması gerekmektedir. Bu yaklaşımda kişiler görüşlerini yatırıma dayandırarak açıklamaktadırlar. Yatırım artışı üretimi artırır ve artan üretimde GSYH'yi artırır. Matematiksel olarak gösterimi şu şekildedir:

$$k = dK/dY \quad (1.2.)$$

Denklemden k bir katsayıyı temsil ederken, dK sermaye stokunda belli dönemde artışı, dY ise belli dönemde GSYH'deki artışı gösterir (Eğilmez, 2016:200).

Solow büyüme modeline göre teknolojik gelişmeye dayalı bir açıklama yapılırken Y , toplam çıktı miktarını; K , sermayeyi ve L , iş gücünü tanımlayan birer değişkendir. Solow büyüme modelinde:

$$Y = F(K, L) \quad (1.3.)$$

olarak tanımlanan üretim fonksiyonu iş gücü etkinliği dikkate alınınca şu şekilde değişeceği ifade edilmiştir:

$$Y = F(K, L \times E) \quad (1.4.)$$

Burada, E , iş gücünün etkinliği olarak bildirilmekte olup etkinliği etkileyen temel unsurlardan birinin eğitim olduğu düşünülünce eğitim düzeyindeki artış, teknolojiyi etkin şekilde kullanan işgücünü artıracak ve en nihayetinde çıktıyı artıracaktır (Mankiw, 2010: 248).

Tüm büyüme modellerine göre emek, çıktı miktarı ve dolayısıyla ekonomik gelişme üzerinde etkili bir değişkendir. Emegın eğitilmesi hususu ise bu nedenle önem kazanır. Verimliliği yüksek emek ülkelerin ekonomik gelişmesi üzerinde olumlu etkiler yaratır.

Az gelişmiş ülkelerde beşeri sermaye nicelik bakımından çoktur. Ancak gelişmişlik bağlamında esas olan nitelik olmaktadır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki fark olarak beşeri sermayenin nitelik bakımından geliştirilememesi gösterilebilir (Hoşgörür ve Gezgin, 2007: 8). Beşeri sermayenin nitelik bakımından düşük seviyelere sahip olmasıyla mücadele edebilmenin yalnızca eğitimle mümkün olacağı böylece anlaşılmaktadır.

1.6 EĞİTİMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ

Toplumdaki tüm bireylerin eşit düzeyde faydalanması gereken anayasal bir hak olarak bilinen eğitim hakkından cinsiyetlerin eşit düzeyde faydalanamaması bir sorundur. Bu sorun üzerinde tüm ülkeler çalışma yapmakta ve çözüm aramaktadır. Küreselleşme sürecinin hızlanması ve bu sürecin tüm ülkeleri kapsama yolunda olması, ülkelerin, kadın iş gücüne ihtiyacını artırmakta ve bu nedenle kadın eğitiminin önemi artmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ilerleyen süreçte de kadın eğitiminin getirisi artacak ve buna bağlı olarak kadının eğitilmesinin değeri artacaktır (Subrahmanian, 2002: 40).

1.6.1 Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Nedenleri

Kadınların eğitilmesi hususu batılılaşma, modernleşme, geleneksel yaklaşım gibi birçok düşünce tarafından çokça tartışılmıştır. Kadınların eğitim hakkından yararlanamaması, birçok ülkede bir sorun olarak görülür. Kadın eğitiminin olumlu dışsallıkları olması bu sorunun nedenlerine yönelik düşünülmesi gerekliliğini ortaya koyar. Eğitimde cinsiyet eşitsizliği farklı değişkenlere ve göstergelere bağlıdır. Bu göstergeler, kadın ve erkek okur-yazarlık oranı, okullaşma oranları, eğitim durumuna göre iş gücüne katılım oranları ve işsizlik oranları şeklinde sıralanmaktadır (Özsoy ve Atlama, 2009: 66). Ayrıca okur-yazarlık, okula kayıt ve okulda geçen süre de göstergeler arasında sayılmaktadır (Hill ve King, 1993:2). Yoksulluk, kırsal alanda yaşama, zorunlu göçler, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve ataerkil aile yapısı gibi nedenler kadınların eğitim alanında erkeklere göre dezavantajlı grupta olmalarının sebepleri olarak sıralanabilir. (Sayılan, 2012: 37).

Eğitimde cinsiyet eşitsizliği durumunun nedenlerinden biri geleneksel toplumun kalıplaşmış düşünceleridir. Geleneksel toplumda kadın için kabul edilen rol, ev içinde ücretsiz işçi olarak çalışmak, evde eş ve annelik yapmaktır. Bu düşünceye sahip olan bireyler

kadın eğitimine mesafeli yaklaşmaktadır. Böyle bir ortamda yetişen kadın eğitim fırsatlarını kullanamamakta ve sunulan fırsatlara erişimde zorlanmaktadır.

Kadın eğitiminin önündeki engellerden biri de yoksulluktur. Gelir, toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde önemli bir etken olarak kabul görür. Esasen bu etkileşimin çift taraflı olduğu da özellikle vurgulanan noktalardan biridir; gelirin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini etkilediği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de geliri ve ekonomik gelişmeyi etkilediği dile getirilmektedir (Dollar ve Gatti, 1999: 1). Gelir düzeyinin kadınların eğitimi üzerindeki etkisi şu şekilde açıklanır: Gelir düzeyi düşük aileler geçinmek amacıyla kız çocuklarından ev içi emek bağlamında yararlanır; erkek çocuklarının ise evin dışındaki emeklerinden faydalanır. Gelir düzeyi düşük ailelerde, kız çocukları geleneksel kadın rolü sebebiyle ve evde küçük kardeşe bakma, ev işlerine yardımcı olma gibi sebeplerden ötürü eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Ayrıca gelir düzeyi düşük ailelerde eğitime bütçe ayıramayacağı bütçe ayrılrsa dahi bu bütçenin erkek çocuğun eğitimi için kullanılması düşüncesi eğitimde cinsiyet eşitsizliğini destekler niteliktedir (Özsoy ve Atlama, 2009: 72-73). Bazı ailelerde, aile bütçesinden kadın ve erkek için ayrılan payın kadın aleyhine olması durumu da kadın eğitiminin önündeki engellerden biridir. Özellikle çoğu Afrika ülkesinde bu durumun yaygın olduğu ifade edilmekte ve erkeklere ayrılan bütçenin daha fazla olması sebebiyle erkek gelirinin daha çok olacağı ve bu durumda kadının, kocasının yardımına ihtiyaç duyacağı belirtilmektedir. Ayrıca kadına ayrılan bütçenin de çocuk bakımı veya tarım gibi alanlarda olması da eşitsizliği destekler niteliktedir (Hill ve King, 1993: 19).

Kadın eğitimi oranının artması için rol model alınacak birinin olması oldukça önemlidir. Be nedenle kadın eğitimcilerin veya kadın kamu çalışanlarının sayıca çok olmasının kadın eğitimini artırması beklenir. Özellikle kadın eğitimcilerin, kız çocuklarının okula kayıt edilmeleri ve okul performansları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Kadın eğitimcilerin kız çocuklarının eğitimi üzerinde etkisi olduğu niceliksel olarak açıklanamasa da bu etkinin olumlu sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir (Hill ve King, 1993: 10).

Eğitimli bireyler sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere hayatın birçok alanında başarılı olmaktadır. Bu başarı bireyin kendine güvenini ve özsaygısını artırır. Bu durum erkek veya kadın fark etmeksizin geçerlidir. Ancak kadınların özsaygısının ve kendilerine olan güvenlerinin artması çoğu kesim tarafından kabul edilmez. Özellikle erkeklerin, kadınların eğitilmesiyle artan başarılarının ve özsaygılarının toplumdaki kadın statüsünün üst düzeylere geleceğini kabul edememesi ve bu nedenle de kadın eğitimine ket vurucu

düşünceye sahip olmaları kadınların eğitim anlamında dezavantajlı grup olmasında bir etken olarak kabul edilir (Özsoy ve Atlama, 2009: 73).

1.6.2 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Sosyal ve Ekonomik Dışsallıkları

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı sonuçları ve etkileri olmaktadır. Eşitsizlik durumunun yaşamın farklı alanlarında olumsuz etkileri olduğunu ifade eden çokça çalışma olmasına rağmen olumlu etkileri olduğunu düşünen araştırmacılar da vardır.

1.6.2.1 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Gelir, Ekonomik Gelişme ve Kalkınma Dışsallığı

Eğitimde cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışan Klasen'e göre eşitsizlik durumu toplumdaki insan sermayesini etkilemekte ve bu nedenle, ekonomik anlamda ülkeler zorluklar yaşamaktadırlar (Klasen, 2002: 345). Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin beşeri sermayenin ortalama kalitesini düşürmesi sebebiyle ekonomik büyümeyi doğrudan ve negatif etkileyeceği ifade edilmektedir (Klasen, 2000: 1; Lutz ve McGillivray, 2007: 2). Kadın eğitimi ulusal geliri artırıcı bir etki yaratır. Yüksek gelir seviyesinin ise eğitimde veya yaşamın farklı alanlarında daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği anlamına geleceği; yani eşitlik durumunu destekleyici nitelikte olduğu savunulmaktadır (Dollar ve Gatti, 1999: 3). Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki "Kazan-Kazan" ilişkisi örneğidir. Bu ilişkiye göre kadınlar ekonomik gelişme üzerinde etkili olmakta, eğitimde ve istihdamda toplumsal cinsiyet eşitliği de gelişmeyi desteklemektedir. Böylece kadınları içinde bulunduran yüksek beşeri sermaye ile daha yüksek verimliliğin gelişmeye katkısı yüksek düzeyde olacaktır (Esquivel, 2017: 549). Beşeri sermayenin gelişmesiyle daha fazla yatırım aracı sağlanacağı ve yapılan yatırımların verimli hale getirilmesiyle ülke ekonomisinde yatırımların ve dolayısıyla eğitimin ekonomik gelişme üzerinde dolaylı etkisinin olduğu savunulmaktadır (Klasen, 2000: 1; 2002: 345). Kadın eğitimine yönelik yatırımlar, yüksek düzeyde sosyal ve ekonomik kalkınmayı ve getiriye destekleyecektir (Özsoy ve Atlama, 2009: 64; Dahal, 2011: 65). Ayrıca eğitilmiş kadının uzun vadede ülkenin büyüme potansiyeline önemli bir katkı sağlayacağı dile getirilmektedir (Soytaş, 2017: 123).

Politika yapıcıların eğitim konusunda hassas davranmaları sadece ilk defa istihdama dâhil olan kadınları kapsamamaktadır. Mevcut iş gücünde var olan kadınların eğitilmesi de büyük önem taşımaktadır. Mevcut iş gücünün eğitilmesi etkin birer iş gücü yaratılması ve yapılan işten sağlanan faydanın ve verimliliğin artırılması bakımından önem arz eder. Artan

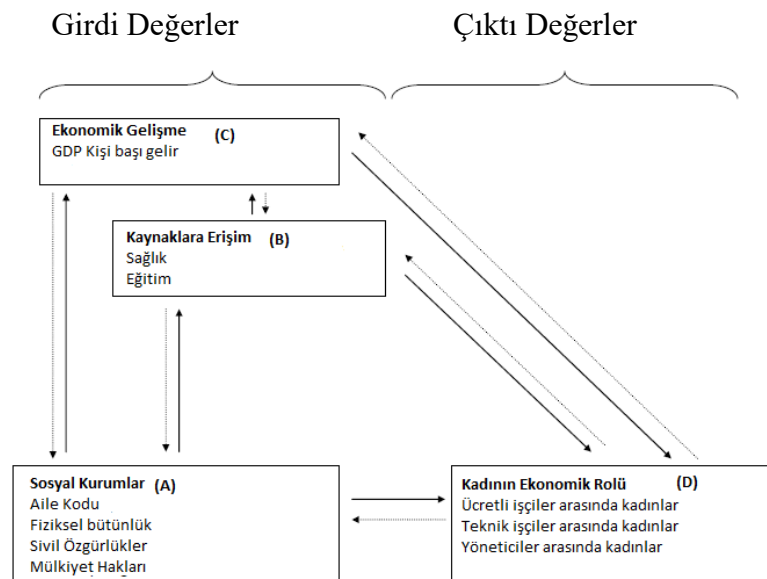
verimlilikle birlikte ülkenin ekonomik olarak seviyesinin iyileşmesi durumu mevcut kadın iş gücünün eğitilmesine de dikkat çekmekte ve bu konuya özen gösterilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Dinçer, 2014: 15).

Kadınların finansal kaynaklara erişimde sorun yaşamasının kadınların, ev içerisinde veya dışında, ekonomik fırsatları tam kullanamaması sonucu ekonomik gelişmenin bundan olumsuz etkileneceğine yönelik bir görüşün varlığı da dikkat çeker. Ayrıca ifade edilen bu durumun eğitim, doğurganlık ve sağlığı ve dolayısıyla ekonomik performansı negatif bir biçimde etkileyeceği de dile getirilmektedir. Kadınların kredi kartı kullanımı, bankalardan kredi alma veya hesaplara erişimde sorun yaşaması ekonomik gelişmeyi etkiler ve finansal kaynaklara erişimde toplumsal cinsiyete bağlı ayrımcılık negatif etki yaratır (Konte, 2016: 2-3).

Kadın eğitimi yaşamın farklı alanlarında doğrudan veya dolaylı etkisini göstermektedir. Bu durum bireysel olarak sadece kadın yaşamını etkilemekle kalmayıp durumun toplumsal olarak da etkileri genel olarak Tablo 1’de de gösterilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere ekonomik gelişme, kaynaklara erişim, sosyal kurumlar ve kadının ekonomik rolü birbirleriyle doğrudan ve dolaylı ilişkiye sahiptir. Bu anlamda eğitime erişim, kadının ekonomik rolü üzerinde etkili olacak ve bu da ekonomik gelişmeyi yani kişi başı geliri etkileyecektir.

Tablo 1

Kadınların Ekonomik Rolünü Etkileyen Göstergeler

Kaynak: Morrisson vd. 2008: 6.

Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak kadın eğitiminin azalması nitelikli beşeri sermayeyi azaltmaktadır. Nitelikli beşeri sermayenin azalması ise gelir ve gelişme üzerinde doğrudan negatif bir etki yaratır (Lutz ve McGillivray, 2015: 1).

1.6.2.2 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Bebek Ölüm Oranı, Nüfus ve Doğurganlık Dışsallığı

Ev içi geleneksel rolü üstlenme durumuna bağlı olarak eğitilmeyen kadın, erken yaşlarda evlendirilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. Ancak kadınların eğitim oranının artmasıyla birlikte evlenme yaşı daha yüksek olmakta ve doğurganlık azalmaktadır. Azalan doğurganlık ile birlikte düşük bebek yapma oranları daha az olur. Ayrıca doğurganlık oranının azalması sonucunda bağımlı nüfus da azalır. Bağımlı nüfusun azalması ekonomik gelişme lehine önemli bir durumdur. Ancak doğurganlık oranının artması, uzun vadede gelişmeyi olumlu anlamda da etkileyebilmektedir. Doğurganlık oranı arttıkça, nüfus artışı ile artan emek miktarı neticesinde yaratılan katma değer artacaktır. Ayrıca üst ve orta gelirli ülkelerde kadınlar doğum sebebiyle sadece belirli bir süre için ekonomik yaşamda bulunmazlar. Süre sonunda kadınlar istihdam edilirler ve ekonomik yaşama katılırlar. Bu durum ekonomi üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır.

1.6.2.3 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Sağlıklı Nesil Dışsallığı

Bir ülke açısından daha sağlıklı bir gelecek neslin yetişmesi ülke gelişmesine yönelik bilinçli bireylerin yetiştirilmesi bağlamında önemlidir (Klasen, 2002:346). Kadın-çocuk sağlığı konusunda hem kadın eğitimi hem de kadının iş gücüne katılımı pozitif etkiye sahip olmakla birlikte kadın-çocuk sağlığındaki gelişmelerle bu iki durum pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir (Subrahmanian, 2002: 39). Eğitimli kadının çocukları yaşam bakımından avantajlıdır. Bu avantaj, esas olarak daha iyi beslenmeden kaynaklanır. Kadın eğitimi, ekonomik anlamda ve sosyal anlamda dışsallıkları önemli olan bir olgudur.

1.6.2.4 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitimli Çocuklar Dışsallığı

Kadın eğitimi ile nesiller arası bilginin aktarılması birbiriyle bağlantılıdır. Kadın eğitimi bilgi aktarılması sürecinde bir anahtar olarak görülür. Uzun dönemde toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumun sosyal değişiminin sağlanmasında kadın eğitimi önemli bir olgudur (Subrahmanian, 2002: 1). Bir Afrika atasözünde: “Eğer bir erkeği eğitirsek, bir insanı eğitmiş oluruz. Eğer bir kadın eğitirsek, bir aileyi ve bir ulusu eğitiriz” denir. Bu sözün çıkış noktası olarak kadınların eğitiminin ailedeki bireyler özellikle çocuklar üzerindeki

etkisi gösterilmiştir. Atasözünde kadın eğitiminin getirisinin erkek eğitime oranla daha fazla olduğu önemle vurgulanmaktadır (Knowles vd., 2002: 118). Kadın eğitiminin getirisi uzun vadede daha önemli çıktılar sağlayacağı için erkek eğitime göre daha yüksek bir getiri sağlar. Erkek ve kadın eğitimi getiri oranlarının ölçüldüğü Psacharopoulos ve Patrinos (2004) çalışmasında eğitimin her seviyesinde erkek ve kadınlar için ayrı ayrı getiri oranları sıralanmaktadır (Bkz. Tablo 2). Buna göre, tüm eğitim seviyelerinde kadın eğitiminin getirisi (% 9.8) erkek eğitiminin getirisinden (%8.7) daha fazladır.

Tablo 2
Cinsiyete Göre Eğitimin Getirisi (%)

Eğitim Seviyesi	Kadın	Erkek
İlköğretim	20.1	12.8
Ortaöğretim	13.9	18.4
Yüksek Öğretim	11.0	10.8
Tüm Öğretim	8.7	9.8

Kaynak: Psacharopoulos ve Patrinos, 2004: 116.

Kadın eğitimi sadece çocuklar üzerindeki olumlu etki göstermez. Buna ek olarak kadın eğitiminin erkek eğitiminin potansiyel faydalarını artırıcı yönde etkisi bulunmaktadır. Kadın eğitime yeterli yatırım yapılmamasının erkek eğitiminin potansiyel faydalarını azaltacağı düşünülür. Bu durumun belirli bazı maliyetleri vardır (Bkz. Tablo 3). Tabloya göre bu maliyetler hem piyasayı hem de piyasa dışını etkiler. Ailelerin getirilerini artırmak adına kız çocuklarının eğitime önem verilmesi gerekliliğine dikkat çekilir.

Tablo 3
Eğitimli Kadınlarla İlgili Maliyetler ve Faydalar

Piyasa Maliyetleri	Piyasa Dışı Maliyetler
Öğretmen maaşları, okul binaları, araç-gereçler için yapılan kamu harcamaları	Öğrencilerin okulda olduğu zamanın fırsat maliyeti
Üniforma	Ulaşım zamanı
Kitaplar	Ev ödevi zamanı
Araç-Gereçler	Fiziksel maliyetler
Giriş ücreti	Okula kayıtlı çocukların varsayılan çıktıları
Evden uzakta ise konaklama ücreti	
Ders ücreti	
Ulaşım maliyetleri	

Tablo 3 Devamı

Piyasa için Faydalar	Piyasa Dışı Faydalar
Daha yüksek aile geliri	Sağlık ve beslenmenin iyileşmesi
Daha fazla kazanç	Daha uzun yaşam beklentisi
Daha fazla mesleki hareketlilik	Daha düşük seviyede bebek ölümleri
Daha yüksek GSMH ve kişi başı gelir	Doğurganlığın daha iyi kontrolü
Daha hızlı GSMH artışı	Yaşam kalitesinin gelişmesi
İşgücü verimliliği artışı	Nüfus artışının azalması
İşgücü gelirinden daha fazla vergi alınması	Siyasal süreçlerin daha iyi işlemesi

Kaynak: Hill ve King, 1995: 22.

1.6.2.5 Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Hakları Kullanımı Dışsallığı

Kadın eğitimi, kadının haklarını daha iyi benimseyip kullanması bakımından da oldukça önemlidir. Eğitimli kadın haklarının ve sorumluluklarının neler olduğu konusunda daha bilinçli olacak; çünkü bu konuda araştırma yapabilecek ve böylece kendisini kimsenin sömürmesine izin vermeyecektir. Bu anlamda kadın eğitimi, kadınların haklarını kullanma yetenekleri ve sorumlulukları konusunda bilinçlerini artırır. Bu durum, kadın eğitimi konusunda önemli bir olumlu dışsallık olarak kabul edilir (Hill ve King, 1993: 29).

1.6.2.6 Uluslararası Rekabet ve Açık Ekonomi

Kadın eğitiminin uluslararası rekabet edebilirlik, açıklık ve gelir üzerine etkileri pozitifdir. Bu duruma Orta Asya ülkeleri örnek gösterilerek durum açıklanmaya çalışılmaktadır. Orta Asya ülkelerinde imalat endüstrisine bağlı ihracatı artırıcı sektörlerde kadın çalışanların yoğun olduğu dile getirilir. İhracatın artmasıyla birlikte kadın istihdamına olan ihtiyaç artar ve eğitimli kadının piyasaya girmesiyle rekabet gücünün artacağı savunulur (Klasen ve Lamanna, 2009: 94). Buna ek olarak ihracatın artması sebebiyle ekonomik gelişme pozitif yönde etkilenir. İhracata dayalı sektörlerin yoğun olduğu ülkelerde istihdam edilen eğitimli kadınların etkin ve verimli iş gücü olduğu ve gelire katma değer sağladıkları düşünülür. Böylece istihdamdaki verimlilikle birlikte artan ihracat geliri artıracaktır.

1.6.2.7 Ücret Eşitsizliği ve İhracat

Gelir eşitsizliğinin gelişmeyi engellediği görüşüne karşı çıkan Seguino (2000), GSYH artışıyla cinsiyetler arası ücretlerdeki eşitsizliğinin pozitif yönlü ilişkiye sahip olduğunu ifade eder. Kadınların daha çok düşük ücretli işlerin olduğu tarım sektöründe istihdam edilmesiyle birlikte bu sektöre bağlı yatırım ve ihracat odaklı ekonomik gelişmenin olumlu etkileneceği düşünülür. Bu sebeple kadın eğitiminin artması durumu tarım sektörüne

bağlı ihracatı azaltıcı yönde etki yaratır. Kadın eğitiminin azalması sonucunda kadınların daha düşük ücretle tarım sektöründe istihdam edilmesi vurgulanarak kadınların eğitilmemesi ve düşük ücretle istihdam edilmesi durumunun tarım sektörüne dayalı ihracatı artırıcı ve böylece ekonomik gelişmeyi artırıcı etkisi olduğu dile getirilmiştir (Seguino, 2000: 1211).

1.7 TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALAR

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği küresel bir sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda ülkeler, politika yapıcılar ve sivil toplum kuruluşları (STK) aracılığıyla bu durumla başa çıkmanın yollarını aramaktadır. Sorun küresel bir sorun olarak görüldüğü için aranan çözümlerin de yine aynı şekilde küresel ölçekte uygulanacak çözümler olması için çaba sarf edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kalkınma üzerine yoğunlaşan birçok uluslararası topluluk için uzun dönem hedef olarak bilinmektedir. Birleşmiş Milletler (BM)'in bu konuda yapmış olduğu önemli çalışmalarından biri Milenyum Kalkınma Amaçları (Millennium Development Goals Three- MDG3) çalışmasıdır. Çalışmada, 2005 yılı itibariyle ilk ve ortaokul düzeyindeki kayıtlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yok edilmesinin amaçlanması ve 2015 yılı itibariyle de eğitimin tüm seviyelerinde bunun hedeflendiği dile getirilmektedir (Baliamoune-Lutz ve McGillivray, 2015: 1).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik yapılan birçok çalışma bulunmakla birlikte evrensel kabul görmüş çalışmalar olduğu belirtilmelidir. Bu çalışmalardan en bilineni ve birçok ülkenin taraf olmayı belirtilen şartları yerine getirmeyi taahhüt ettiği çalışmaların başında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi gelmektedir. Buna ek olarak Pekin Deklarasyonu, Birleşmiş Milletler Milenyum Kalkınma Amaçları ve Birleşmiş Milletler Kadın Konferansları gibi çalışmalar da toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek için yapılmış çalışmalardandır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek ve AB vatandaşlarının cinsiyet eşitliği hususunda farkındalığını arttırmak ve cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla Avrupa Birliği tarafından Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü kurulmuş ve bu enstitü AB ülkelerinde cinsiyet eşitliğini ölçmek için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI) geliştirmiştir (Urul, 2016: 4).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (Gender Development Index, GDI), insani gelişmenin üç temel boyutuna (sağlık, eğitim ve ekonomik kaynaklar) nüfus bileşenini de dâhil ederek, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğe göre ölçülmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (Gender Empowerment Measure, GEM) ise, kadınlara sunulan fırsatlardan yararlanma düzeylerini ve kararlara katılabilme düzeylerini ölçmektedir. Bu ölçümde dikkate alınan değişkenleri parlamentoda temsiliyet, üst karar ve yönetim düzeyinde kadın, profesyonel mesleklerde ve işlerde çalışan kadın ve kadın ve erkeklerin elde ettikleri tahmini gelir oluşturmaktadır. GII, Birleşmiş Milletler tarafından en son geliştirilen endeks olup toplumsal düzeyde kadın erkek arasındaki eşitsizliği ölçen ve en yaygın olarak kullanılan temel endekstir. Diğer endekslerin barındırdığı değişkenlerin hepsini bir arada bulundurması ise bu endeksi en çok kullanılmasının temel nedenidir (Urul, 2016:4).

1.7.1 Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on The Elimination of All Forms of Discrimination against Women- CEDAW)

Geçmişten günümüze kadınların dezavantajlı grup olmasının önlenmesi ve toplumsal cinsiyet olgusuyla mücadele amacıyla yapılmış bilinen en önemli çalışmalardan biri Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'dir. Kadınların uluslararası haklar bildirgesi (Bill of Rights) olarak da bilinen sözleşmede, kadınlara karşı yapılan her türlü cinsiyet temelli ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın haklarını korumak için maddeler vardır. Yasal ve bağlayıcı nitelikte olduğu için hukuksal bir araç olarak da kabul edilmektedir.

Sözleşme kadın ve erkek arasındaki ayrımcılıkta başvuru olan evrensel bağlayıcılığı olan tek sözleşmedir. Toplamda 165 ülke taraf olmayı taahhüt etmiş olup taraf devletlerin sözleşmenin gerektirdiği yükümlülükleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin denetlenmesi ve bu yükümlülüklerin hayata geçirilmesi adına CEDAW altında bir komite kurulmuştur.

Bu belgenin önemli özelliklerinden biri kadınların yalnızca kanunen erkeklerle eşit duruma getirilmesini amaçlamasına ek olarak kadınların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olmak üzere hayatın birçok alanında erkeklerle eşitliği sağlamayı amaçlaması olarak gösterilmektedir (Acar,2003'ten aktaran: Erşen, 2006: 14).

Sözleşmenin en önemli özelliklerinden biri de taraf devletlerin nötr olmasını kabul etmemesidir. Sözleşmeye taraf olan devletlerin, taraf oldukları bu sözleşmede belirtilen yükümlülükleri yerine getirmekle sorumlu oldukları, kadın haklarının geliştirilmesi ve bu

yönde somut sonuçlar doğuracak politikalar yapmaları beklenmektedir. Bu da sözleşmenin ciddiyetini göstermesi adına önem arz etmektedir. Taraf devletlerin taahhüt ettikleri maddeleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğini denetlemek adına CEDAW komitesi kurulmuştur.

Sözleşme hayatın birçok alanında kadın haklarını savunmuş olmasına ek olarak yine birçok alanda ayrımcılığın önlenmesine dair yükümlülüklerin madde madde yer aldığı bir sözleşmedir. Sözleşmenin 10. Maddesi eğitimle ilgili olup söz konusu maddede eğitimle ilgili tüm ayrımcılıklar dile getirilmektedir. Bu maddeye göre, eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarının sağlanması amacıyla kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için her türlü önlemin alınmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

10'uncu madde b fıkrasına göre kadınlar erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmalı, aynı sınavlara katılmalı, aynı seviyeye sahip öğretim görevlilerine, okul bina ve malzemesine sahip olmalıdır. Fıkranın, gerektirdiği sorumluluklar göz önüne alındığında, eğitimde kız çocuklarının karşılaştıkları fiziki imkânsızlıklardan ötürü var olduğu düşünülebilir. Aynı maddenin c fıkrasında ise, kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekler nitelikte olan kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılmasının amaçlandığı dile getirilmektedir (CEDAW, 1985: Madde 10).

10'uncu maddenin e fıkrası kadınlara okuma-yazma öğretim programları dâhil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeli için erkeklerle eşit fırsatların verilmesini öngörmektedir. f fıkrası, okulu erken bırakan kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarını düşürmek için çalışılması gerektiğini ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesini belirtmektedir (CEDAW, 1985: Madde 10). Bu anlamda yapılan çalışmalar, 1970'lerden sonra okul kayıtlarında ve ortalama okullaşma yılı bakımından cinsiyet eşitsizliğinin azaldığı yönünde bulgular elde etmişler ve kızların eğitime katılımlarının erkeklerden daha hızlı olduğu belirtilmişlerdir (Abu-Ghaida ve Klasen, 2002: 2).

1.7.2 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı

Kadın eğitimine yönelik çalışmalar yalnızca CEDAW ile sınırlı olmayıp Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı da eğitimde cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele üzerine yapılmış ve bu eşitsizliği önlemek adına fikirler beyan edilmiş bir çalışmadır. 4-15 Eylül 1995 tarihinde Pekin'de yapılan bu konferans kadın konferanslarının dördüncüsüdür.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı iki ayrı kaynak olmak üzere belirtilen kaynakların, 1995 yılında Birleşmiş Milletlerin kararıyla 189 ülke temsilcilerinden oluşan bir heyetle Pekin’de gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilmiştir. İçeriğinde 12 başlık bulunur ve bu başlıklardan ikincisi eğitimle ilgilidir (Özsoy ve Atlama, 2009: 2). Konferansta genel itibariyle kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin ve toplum yapısının analizi üzerinde durulmuş ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması anlamında görüşler beyan edilmiştir. Bu konferansın sonucu olarak devletler, tüm kurumlarında iki cinsiyet arasında eşitliği sağlayacak politikalar ve uygulamalar yapacağını taahhüt etmiştir (Erşen, 2006: 45).

1.7.3 Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG3)

Milenyum Deklarasyonu 2000 yılında 189 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda kalkınma hedefleri şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
- b) Evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi,
- c) Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumlarının güçlendirilmesi,
- d) Çocuk ölümlerinin azaltılması,
- e) Anne sağlığının iyileştirilmesi,
- f) HIV/AIDS, sıtma ve öteki hastalıklarla mücadele edilmesi,
- g) Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
- h) Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi.

Bu hedeflerden üçüncüsü toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadeleyi esas almakta ve kadının güçlendirilmesi hususunu ele almaktadır. Bu anlamda çalışma Pekin Deklarasyonunda olduğu gibi belli sürelerde belli amaçların gerçekleştirilmesini esas alır. Amaçların gerçekleştirilmesi hususunda hassas davranılmıştır. Bu doğrultuda, her sene hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğinin kontrol edilmesi amacıyla rapor yayınlanmaktadır. UNDP, hedeflerin kontrolü amacı için dört gösterge kabul etmektedir. İlk, orta ve yükseköğretimde okuyan kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı, 15-25 yaş aralığındaki kadınların erkeklere göre okuma-yazma oranı, kadınların tarım dışı sektörde ücretli istihdamdaki payı ve ulusal parlamentoda kadın koltuk oranı seçilen bu dört göstergedir (Özsoy ve Atlama, 2009: 64).

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİMDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR ÜZERİNE ETKİSİ

Kadın ve erkek eğitiminde eşitsizlik, nedenleri ve sonuçlarıyla önem arz eden bir konudur. Eğitimde cinsiyet eşitsizliği gelir ve ekonomik gelişmeyi etkilemesi sebebiyle ülkeler ve politika yapıcılar tarafından önemsenir. Bu bölümde eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisine dair literatür taramasına yer verilecektir. Ayrıca veri ve model tanıtılarak, metodoloji ve ampirik bulgulara değinilecek ve ardından sonuç ve önerilerden bahsedilecektir.

2.1 LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomik gelişme üzerinde beşeri sermayenin etkisinin olduğu düşüncesi ve bu anlamda beşeri sermayeyi etkileyen temel faktör olarak eğitimi alan görüşlerin var olması eğitimi önemli kılmaktadır. Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisini ifade eden birçok çalışma vardır. Bu çalışmalar eşitsizlik durumunun doğrudan ve dolaylı olarak gelir ve ekonomik gelişme ile ilişkili olduğunu ifade ederler. Konu ile ilgili literatürde yer alan bazı çalışmalar şöyledir:

Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir ve ekonomik gelişmeyle olan ilişkisini farklı ülke grupları için ele alan çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sadeghi (1995), kişi başına gelir artışının, okul kayıtlarında ve okur-yazarlık seviyelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden nasıl etkilendiğini tespit etmek ve OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) ve EAC (East Asian Countries) ülkelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik gelişme üzerindeki etkilerini bulmak amacıyla yaptığı çalışmada ilk ve/veya ortaöğretim seviyesindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği azaldıkça kişi başına gelirin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışan Dollar ve Gatti (1999), 127 ülke için 1975-79 ve 1990 yıllarını kapsayan çalışmalarında önceki çalışmalara paralel bulgular elde etmiş; ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, bölgesel faktörler, dini tercihler, kişi başına düşen gelir ve sivil özgürlükler ya da ekonomik politikaların bir fonksiyonu olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca çalışmada, eğitime erişim ve eğitimde başarı (özellikle ortaöğretim düzeyinde kayıt), cinsiyete göre ayrılmış ortalama ömür beklentisi ile temsil

edilen sağlıktaki gelişme, kadınların toplumdaki ve evliliklerinde yasal ve ekonomik eşitlik endeksleri ve kadının güç ölçüsü (parlamentodaki kadınların yüzdesi, kadınların oy kullanma hakkını elde ettikleri yıl) olmak üzere 4 farklı toplumsal cinsiyet göstergesi üzerinden yorumlamalar yapmışlardır.

Konu üzerinde çalışma yapan Hill ve King (1993,1995), Klasen (2000, 2002), Seguino (2000), Abu-Ghaida ve Klasen (2002), Knowles vd. (2002), Subrahmanian (2002), Lutz ve McGillivray (2007, 2015), Dahal (2011), Pervaiz vd. (2011), Sadeghi (2011), Duflo (2012), Bandiera ve Natraj (2013), Ahang (2014), Tansel ve Güngör (2016) eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğunu göstermişlerdir. Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin beşeri sermayeyi etkilemesi sebebiyle eşitsizlik, gelir üzerinde doğrudan negatif etkiye sebep olur. Ayrıca eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği nüfusun gelişmesi ve yatırımlar üzerinde etkili olması sebebiyle geliri dolaylı olarak da etkiler. Klasen (2000), Sahra Altı Afrika, Doğu ve Güney Asya ve Ortadoğu ülkeleri için 1960-1992 döneminde yaptığı sabit etkiler tahmini sonucunda cinsiyet eşitsizliği ile gelir arasında ters yönlü bir ilişki elde etmiştir. Yine Klasen (2000), 1960-1990 döneminde Güney Asya ve Sahra Altı Afrika ülkeleri için OLS tahmininde eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik gelişmeyi engellediği yönünde bulgular elde etmiştir. Subrahmanian (2002), çalışmasında kadın eğitiminin, anneliğe katkısı, doğurganlık oranları ve çocuk ölüm oranları üzerine etkisine değinmiş ve eğitilmiş kadınların, sağlıklı ve iyi beslenmiş bireyler yetiştireceğini ifade etmiştir. Abu-Ghaida ve Klasen (2002) ise, Milenyum Kalkınma Hedefleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yetersiz beslenme, çocuk ölüm oranları ve doğurganlık oranlarını etkilediğini ifade etmişlerdir. Klasen ve Lamanna (2009), eğitim ve istihdamda cinsiyet eşitsizliğinin gelişmeyi ne ölçüde etkilediğini inceledikleri çalışma Klasen (2000 ve 2002)'in çalışmasından verilerin güncelliği yönünden ayrılmaktadır. Pervaiz vd. (2011) ise, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı negatif etkiyi sadece Pakistan özelinde incelemeleri sebebiyle diğer çalışmacılardan ayrılmaktadır. Çalışmaya göre, iş gücü artışı, yatırım ve ekonominin dışa açıklığı ekonomik gelişmeyi olumlu etkilerken; toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Pervaiz vd. (2011)'ne göre iş gücü artışı, yatırım ve ekonominin dışa açıklığı ekonomik gelişmeyi olumlu etkilerken; toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Ayrıca kadın eğitiminin doğrudan ve dolaylı etkileri de dile getirilmiştir. Çocukların eğitime yapılan yatırımın erkek çocukları lehine olduğu dile getirilerek kız çocuklarının daha yetenekli olması

durumunda bu yatırımın kaynakların yanlış tahsisine neden olacağı vurgulanmıştır. Yetenekli kız çocuklarının eğitimi yerine erkek çocuklarının eğitime yapılan yatırımlar oluşabilecek nitelikli işgücüne engel olmakta, bu sebeple beşeri sermayenin kalitesinin düşeceği ve ekonomik gelişme hızının azalacağı dile getirilmiştir.

Seguino (2000) ve Ahang (2014) çalışmalarında eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin ücretlerdeki eşitsizliği desteklemesine dikkat çekerek diğer çalışmalardan farklı olarak negatif etkinin farklı bir boyutunu göstermişlerdir. Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği arttıkça eğitilmiş erkeğin ve eğitimsiz kadının alacağı ücretlerde de farklılık olmaktadır. Eğitimsiz kadınların daha çok tarım sektöründe istihdam edildiğine dikkat çekilerek kadınların daha az ücret aldığını vurgulamışlardır.

Knowles, Lorgelly ve Owen (2002), eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik gelişme üzerinde bir kırılma yaratıp yaratmayacağını sorgulamışlardır. Asya ve Afrika ülkelerini ele alan çalışmaya göre, kadın eğitiminin işgücü verimliliği üzerinde önemli pozitif etkiye sahip olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca yaşam beklentisi sağlık ile ilişkilendirilerek işgücünün verimliliğinin artması üzerinde etkili olacağı belirtilmiştir.

Klasen ve Lamanna (2003) Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya ülkeleri için 1960-2000 döneminde eğitimde cinsiyet eşitsizliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi sabit etkiler yöntemi ile tahmin etmişlerdir. Çalışma sonucunda eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Lutz ve McGillivray (2007), Arap ülkeleri ve Alt Sahra Afrika ülkeleri için gelişme ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine bir çalışma yapmışlardır. Çalışma bulgularına göre, okur-yazarlık düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği önemli negatif etkilere sahiptir. Kadınların eğitilmemesi beşeri sermaye düzeyini etkilemektedir. Bu nedenle eşitsizlik durumunun ekonomik gelişme üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, Arap ülkelerinde eşitsizlik durumunun daha fazla olması sebebiyle ekonomik gelişme üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Lutz ve McGillivray (2015), Sahra Afrika ve Ortadoğu ülkeleri üzerine bir çalışma olup, ilk ve orta öğretimdeki cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde önemli düzeyde negatif etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Dahal (2011), Nepal üzerine yaptığı çalışmasında eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin kişi başına geliri önemli düzeyde olumsuz etkileyeceğini dile getirmektedir. Ancak eğitilmiş kadınların çokça bulunduğu ülkelerde ekonomik gelişmenin hız kazanacağına, nüfus artış

hızının azalacağına, yaşam standartlarının iyileşeceğine ve yaşam kalitesinin artacağına dikkat çekmektedir. Ayrıca kız çocuklarının eğitime yapılacak yatırımların getirisinin yüksek oranlarda olacağını da belirtmiştir.

Duflo (2012), kadının güçlenmesi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye dair yaptığı çalışmada kadının güçlenmesi ile ekonomik gelişmenin yakın ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada kadının güçlendirilmesinin kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gidereceğini ve böylece gelişmenin olumlu etkileneceğini ifade etmiştir.

Hakura vd. (2016), 1995-2014 döneminde Alt Sahra Afrika ülkeleri için GMM yöntemi ile yaptıkları tahminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile gelir artışı arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca, eşitsizlik durumunun gelişme önünde bir engel olduğuna dikkat çekerek eşitsizliğin kişi başı reel GSYH ve gelir dağılımını negatif yönde etkileyeceğini ifade etmişlerdir.

Tansel ve Güngör (2016) çalışmada Türkiye’de 1975-2000 dönemi için OLS ve 2SLS analizi ile erkek eğitiminin olumlu etkilerinin olabileceğini dile getirirken kadın eğitiminin istikrarlı bir biçimde olumlu ve önemli bir etki oluşturacağına vurgu yapmışlardır. Ayrıca, kadın eğitiminin emek verimliliği konusunda önemli bir etki yaratacağına dikkat çekmişlerdir.

Genel olarak literatürde yapılan ekonometrik analiz içeren bazı çalışmalara ilişkin genel bilgiler Tablo 4’te gözetlenmiştir.

Tablo 4
Literatür Özeti

Yazar (Yıl)	Bölge ve Dönem	Ekonometrik Yöntem	Sonuç
Sadeghi (1995)	OPEC ve Doğu Asya Ülkeleri 1980-1989	T testi	İlk ve ortaöğretim seviyesindeki toplumsal cinsiyet aralığı çok olursa kişi başı gelir negatif etkilenir.
Dollar ve Gatti (1999)	Latin Amerika, Avrupa ve Doğu, Güney ve Merkez Asya Ülkeleri 1975-1990	OLS 2SLS	Eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler.
Klasen (2000)	Güney Asya ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri 1960-1990	OLS	Eğitimde cinsiyet eşitsizliği gelişmeyi engeller.

Tablo 5 Devamı

Yazar (Yıl)	Bölge ve Dönem	Ekonometrik Yöntem	Sonuç
Seguino (2000)	Yarı Sanayileşmiş Ülkeler 1975-1995	Granger Nedensellik	Eğitime erişimdeki eşitsizlik ücretleri etkilemesi vasıtasıyla olumsuz etki yaratır.
Klasen (2002)	Sahra Altı Afrika, Doğu ve Güney Asya ve Orta Doğu Ülkeleri 1960-1992	Sabit Etkiler	Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği ortalama beşeri sermayeyi azaltması bakımından ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler.
Knowles, Lorgelly ve Owen (2002)	Asya ve Afrika Ülkeleri 1960-1990	OLS, 2SLS	Kadın eğitimi işgücü verimliliğini artırması sebebiyle geliri olumlu etkiler.
Klasen ve Lamanna (2003)	Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya Ülkeleri 1960-2000	Sabit Etkiler	Eğitimde cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler.
Lutz ve McGillivray (2007)	Alt Sahra Afrika ve Arap Ülkeleri 1970-2000	GMM	Düşük kadın eğitimi ortalama beşeri sermayeyi düşürür. Bu yüzden okur-yazarlık düzeyinde cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişme üzerinde olumsuz etkiye neden olur.
Klasen ve Lamanna (2009)	Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri 1960-2000	OLS	Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler.
Dahal (2011)	Nepal 2004	OLS	Eğitimde cinsiyet eşitsizliği kişi başı gelir üzerinde negatif etki yaratır.
Pervaiz vd. (2011)	Pakistan 1972-2009	Johansen Co- Integration Testi, VAR	İşgücü gelişimi, ticaret açıklığı ve yatırımlar önemli pozitif etki yaratırken; cinsiyet eşitsizliği ekonomik gelişme üzerinde önemli negatif etkiye sahiptir.
Ahang (2014)	Yüksek Gelirli Ülkeler 2006-2012	Pooled EGLS	Eğitimsiz kadınların ücretleri daha düşük olacağı için eşitsizlik geliri olumsuz etkiler.
Lutz ve McGillivray (2015)	Ortadoğu, Alt Sahra ve Kuzey Afrika Ülkeleri 1989-2012	GMM	İlk ve ortaöğretimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği gelir üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.
Hakura vd. (2016)	Alt Sahra Afrika Ülkeleri 1995-2014	GMM	Kişi başı gelir artışı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasında negatif bir ilişki vardır.
Tansel ve Güngör (2016)	Türkiye 1975-2000	OLS 2SLS	Toplumsal cinsiyet aralığı ile çıktı arasında negatif yönlü ilişki mevcuttur.

2.2 EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNDE TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUM

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ülkelerin kalkınmaları önünde bir engel olduğu ve eşitsizlik durumunun ülkelerin demokratikleşmesini de engellediği ifade edilmektedir. Eğitim hakkından yararlanamayan kadınlar, bu eksikliği hayatın tüm evrelerinde hissetmektedirler. Kadının eğitimsizlikten ötürü hayatın birçok evresinde ve alanında sıkıntılar yaşadığı özellikle vurgulanmaktadır (Dinçer, 2014: 14). Bu bağlamda 2010 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH/ MDG3) Raporu'nda coğrafi ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının temel alındığı eşitsizliklerin, MDG3'e ulaşılmasının önünde engeller oluşturduğu kabul edilmiş ve bu konuda önlemler alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Özaydınlık, 2014: 95).

Son yıllarda üzerinde çokça durulan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu Türkiye için de önem arz etmekte ve eşitsizliği azaltmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek için yapılan çalışmalarda, kadınların ekonomik ve sosyal durumlarında istikrarlı bir iyileşme görülse de ulusal ve uluslararası verilere göre Türkiye'nin istenilen noktada olmadığı ifade edilebilir. Türkiye'de cinsiyet eşitsizliği eğitimde fırsat eşitsizliği, gelir eşitsizliği ve cinsiyet temelli gelir eşitsizliğine ilişkin durum değerlendirilerek incelenebilir.

Türkiye'de eğitim fırsatlarından yararlanmada fiziki yetersizliklerin ve fiziki imkânların eksikliği önemli düzeydedir. Öğrenim görülecek mekânın, yaşanılan yerleşim yerine uzak olması sebebiyle eğitimin yatılı olmasının zorunlu hale geldiği durumlarda aileler kadınların aileden kopuk bir biçimde eğitilmesi taraftarı olmamaktadırlar. Kadınların ailesinden uzak yatılı eğitimi, ebeveynleri rahatsız eden bir durum olmakla birlikte ebeveynlerin mahalle baskısına maruz kalması sebebiyle de kadınların yatılı eğitim görme hakkından mahrum kalabileceği düşünülür. Bu fiziksel yetersizliğe ek olarak okul veya sınıf sayısının yetersizliği de kız çocukların eğitilmesinde önemli bir engel olarak kabul edilir (Özsoy ve Atlama, 2009: 73).

Kız çocuklarının eğitimi hususunda kadın eğitimcilerin rol model olmalarının önemi evrensel düzeyde kabul görür. Buna karşın Türkiye'nin bazı bölgelerinde kadın kamu çalışanlarının yeterince görev almaması ve kadın rol modellerin eksikliğinden ötürü kadın eğitimi arka planda kalmaktadır (Özsoy ve Atlama, 2009: 73).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development –OECD) istatistiklerine göre bir kadının eğitimde kaldığı süre OECD'de

ortalama 18 yıl iken bu sürenin Türkiye’de 15 yılın altında olduğu ifade edilmektedir. 2016 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yapılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’nde Türkiye, 159 ülke arasında 71. sırada; Dünya Ekonomi Forumu 2017 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’nda ise 144 ülke içinde 128. sırada yer almaktadır (Urul, 2018: 3). Ayrıca 2018 yılı OECD raporuna göre Türkiye’de yüksek talep gören fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında kadın sayısının hala çok düşük seviyede olduğu dikkat çekmektedir (OECD, 2017:2).

Türkiye’de okullaşma oranının zamanla artması ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olumlu anlamda etkileneceği beklenmektedir. Eğitim talebindeki artışla doğru yönde artması beklenen nitelikli kadın istihdamının da artacağı düşünülmektedir (Sayılan, 2012: 68). Ancak Türkiye’de örgün eğitimde okullaşma oranlarının arttığı; fakat cinsiyetler arası eşitsizliklerin devam ettiği ifade edilmektedir. Bölgesel bazda farklılıkların dikkat çektiği ve özellikle kırsal alanda kız çocuklarının eğitimden ayrılmalarının önemli düzeyde olduğu dile getirilmektedir (Özaydınlık, 2014: 101). Bunun sebebi olarak, farklı bölgelerde ve kültürlerde farklı toplumsal cinsiyet rollerinin olması gösterilebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede küresel politikalar izlenmesi ve bu anlamda yapılan çalışmalar Türkiye için de yol göstermiştir. Son dönemde kız çocuklarının okul terk oranlarının azaltılması, kızların okullaşma oranlarının ve kadın okur-yazarlık oranının artırılması adına küresel politikalara benzer politikalar yapılması eşitsizliğin giderilmesi için önemlidir (Sayılan, 2012: 32).

Türkiye’nin taraf olduğu ve 2005’te yayımlanan ilk Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu’na göre Türkiye hedeflerden bir bölümünü gerçekleştirmiştir. Ancak gerçekleştirilmesi gereken bazı alanların da var olduğu belirtilmiştir. Yoksulluk ve açlık (*hedef 1*), kadın-erkek eşitliği (*hedef 3*), çocuk ölümleri (*hedef 4*) ve anne ölümleri (*hedef 5*) gerçekleştirilmesi istenen alanlardandır. İlk, orta ve yükseköğretimde cinsiyet oranı, tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı, parlamentoda kadın milletvekillerinin oranı gibi göstergelerin esas alındığı üçüncü hedef için olumlu kabul edilebilecek birçok gelişme olduğu dile getirilse dahi taahhüt edilen cinsiyetler arası eşitsizliği giderici çalışmaların belirtilen süre zarfında gerçekleştirilemediği dile getirilmektedir (Özsoy ve Atlama, 2009: 68).

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü’nün yürüttüğü “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Projesi” (ETCEP) önemli bir çalışma olarak görülebilir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartlarının, 12 yıllık zorunlu eğitime uygun olarak anaokulundan liseye kadar her düzeydeki okullarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yol göstermek ve yön vermek için hazırlandığı beyan edilmiştir. Bu bağlamda, 2016 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı okullar için el kitapçığı yayınlamıştır. Kitapçıkta eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin, planlı bir çalışma ve çaba sonucu sağlanacağına vurgu yapılmıştır. Ayrıca ETCEP kapsamında pek çok faaliyetin yanı sıra, okullarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaşmasını desteklemek üzere “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları” geliştirildiği belirtilmiştir. Standartlar doğrultusunda hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere erişim adına yapılması gerekenler kitapçıkta sıralanmıştır (Tarman vd., 2016:1-2).

Eğitim, beşeri sermayenin niteliğini ve verimliliğini geliştirmesi ve bireylerin gelecekte elde edecekleri geliri artırmasının yanında, gelir eşitsizlikleri sorununun kalıcı bir biçimde çözümlenmesinde kullanılan en etkin politika araçlarından biri olarak kabul edilir (Çiftçi ve Kangal, 2015: 141). Dünyada yapılan ve içlerinde Türkiye’nin de olduğu grupları ele alan ampirik çalışmalar, eğitimdeki artışın gelir dağılımını olumlu yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Türkiye için yapılmış birçok çalışma eğitim yatırımları ve beşeri sermaye artışının iktisadi büyümeyi artırdığı bulgusuna ulaşmıştır. Beşeri sermaye ve eğitim düzeyindeki artış ekonomik büyümeyi artırıcı yönde etki yapar. Dolayısıyla eğitim yatırımları Türkiye’de ekonomik büyümeyi artırırken, beraberinde gelir dağılımı eşitsizliğini de azaltmaktadır (Akça ve Ela, 2012: 248).

Kadın istihdam oranının düşük olması, kadınlara yönelik sosyal transferlerin eksikliği ve ücretsiz aile işçiliğinin kadınlar arasında yüksek olması sebebiyle Türkiye’de kadınların çoğunluğu gelir açısından ailelerine ve eşlerine bağımlı olmaktadır (Bora 2012: 8). Bireysel olarak kadın gelirinin az olması gelişmekte olan ekonomilerde önemli bir katma değer kaybı olarak görülmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin yüksek katma değer üreten bir aşamaya geçmesi için kadın emeğinin güçlendirilerek kalkınma sürecine kazandırılması gerekmektedir. Bu anlamda, gelişmekte olan ekonomilerde kadınların yoksullaşmasının önündeki engellerin kaldırılması, sanayileşmenin ve insani kalkınmanın önünü açacağı ifade edilmektedir (Tunç, 2018: 238).

Toplumsal cinsiyet ve gelir eşitsizliği konusunda yapılan küresel çalışmalarda Türkiye’nin cinsiyet temelli gelir eşitsizliğine ilişkin sonuçlarına da yer verilmektedir.

UNDP'nin ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre hanehalkı bütçe anketlerini kullanarak yayımladığı HDR'da ülkeler için eşitsizlik endeksi hesaplanmış olup endekste Türkiye için elde edilen verilere de yer verilmektedir. Bu doğrultuda yayımlanan 2018 raporunda Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinde (GDI) 64. sırada yüksek insani gelişme ülke grubunda yer almaktadır. Endekste eğitim ve gelirden cinsiyet eşitsizliğine ilişkin verilere yer verilmiştir. Buna göre Türkiye için eğitimde eşitsizlik oranı bir önceki raporda %13.5 iken %16.5'e yükselmiş; gelirden eşitsizlik oranı %22.6 olarak sabit kalmıştır. İnsani gelişmişliği yüksek olan ülkelere kıyasla Türkiye'de oranların yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Küresel ölçekli gelirden cinsiyetler arası eşitsizliği ülke bazlı ifade eden diğer bir çalışma ise Dünya Ekonomik Formu (World Economic Form) Küresel Toplumsal Cinsiyet Raporudur. Raporunda ekonomik katılım ve fırsatlara erişim olarak kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik her ülke için ayrı ayrı ifade edilmiştir. Bu rapora göre Türkiye, ekonomik katılım ve fırsatlara erişimde kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik sıralamasında 149 ülke arasında 0.628 oranı ile 131. sırada yer almaktadır. Raporunda eşitsizlik oranları düşük olan ülkelere bakıldığında oranın bire yaklaştığı dikkat çekmektedir. Ancak Türkiye için verilen oranların gelişmiş ülke grubu üyelerinin verilerinden uzak olduğu görülmektedir.

Küresel ölçekli çalışmalarda Türkiye'nin sıralamalarda daha üst seviyelere ulaşması için konuya ilişkin çalışmaların artması önemlidir. Bu anlamda yapılması gereken eğitime yapılan yatırımları artırmak ve eğitimde cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için sürdürülebilir politikalar geliştirmektir. Beşeri sermayenin gelişmesi, gelir artışı ve ekonomik gelişmeyi beraberinde getirerek cinsiyetler arasında eşitsizliği giderici rol oynayabilecektir.

2.3 VERİ SETİ VE MODEL

Bu bölümde eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisini analiz etmek için kullanılan veri ve model tanıtılacaktır.

2.3.1 Veri Seti

Panel verileri ile yapılan analizde eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisi yüksek ve üst orta gelirli ülkeler için 1998-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada analize dâhil edilen yüksek gelirli 26 ve üst orta gelirli 11 ülke

isimleri Ek 1’de sunulmuştur. Bu kapsamda çalışmada kullanılan değişkenler ve veri kaynakları Tablo 5’te verilmiştir. İlk ve orta öğretim kayıt oranları için belirtilen dönemde eksik olan veriler lineer interpolasyon yöntemiyle tamamlanmıştır¹. Çalışmada cinsiyetler arası eğitimde eşitsizliği temsilen ilk ve ortaöğretime ilişkin eşitsizlik verisi Lutz ve McGillivray (2015) çalışmalarına paralel olarak kadın ve erkeklerin okul kayıt oranlarının birbirine eşit olduğu durum mutlak eşitlik olarak kabul edilmiş (değer 1’e eşit) ve bu nedenle ilk ve orta öğrenime kadın kayıt oranlarının erkek kayıt oranlarına oranlanması ile bulunan değer 1’den çıkarılmasıyla hesaplanmıştır. Değişkenlerden kişi başına gelir (*y*) ve yatırım (*yat*) değişkenlerinin logaritmaları alınarak analize dâhil edilmiştir. Çalışmada yükseköğrenim düzeyinde eşitsizliğin gelir üzerindeki etkileri ile düşük orta ve düşük gelirli ülkeler için veri eksikliği nedeniyle analizler yapılamamıştır.

Tablo 6
Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

Değişken		Açıklama	Kaynak
Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla	<i>lny</i>	Kişi başına GSYH (2010 Sabit Fiyatlarıyla, ABD \$)	WDI
Yatırım	<i>lnyat</i>	Gayrisafı sabit sermaye oluşumu (2010 sabit fiyatlarıyla, ABD \$)	WDI
Kadın İş Gücü Oranı	<i>işgücük</i>	15 yaş üzerinde kadın işgücünün toplam işgücüne oranı	WDI
Doğurganlık Oranı	<i>doğurganlık</i>	Toplam doğurganlık oranı (kadın başına doğum sayısı)	WDI
Açıklık	<i>açıklık</i>	İhracat ve ithalat toplamının GSYH’ye oranı	WDI
İlköğretim Kayıt Oranları (Kadın ve Erkekler için)	<i>ilk_kkayıt</i>	İlköğretimde brüt kayıt oranı (Kadın ve erkekler için yaşa bakılmaksızın toplam kayıt oranının, resmi olarak gösterilen eğitim seviyesine karşılık gelen yaş grubundaki nüfusa oranıdır).	WDI
Ortaöğretim Kayıt Oranları (Kadın ve Erkekler için)	<i>orta_kkayıt</i>	Ortaöğretimde brüt kayıt oranı (Kadınlar ve erkekler için yaşa bakılmaksızın toplam kayıt oranının, resmi olarak gösterilen eğitim seviyesine karşılık gelen yaş grubundaki nüfusa oranıdır).	WDI
Demokrasi	<i>demokrasi</i>	1 ile 10 arasında değer alan demokrasi endeksi	Polity IV

¹ Verisi tamamlanan ülkeler sırasıyla şöyledir: Brezilya, Kolombiya, Malezya, Meksika, Güney Afrika, Tayland ve Türkiye.

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin temel istatistikler yüksek ve orta gelirli ülkeler için sırasıyla Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7
Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	Std. Sapma	Gözlem Sayısı
<i>lny</i>	10.26	10.39	11.43	8.75	0.63	520
<i>lnyat</i>	24.75	24.77	27.39	21.65	1.45	520
<i>işgücük</i>	45.50	45.88	50.63	34.16	2.77	520
<i>doğurganlık</i>	1.63	1.54	3.11	1.09	0.37	520
<i>açıklık</i>	96.09	86.04	224.76	44.73	37.49	520
<i>İlk_kkayıt</i>	102.50	101.69	126.76	94.54	4.46	520
<i>pri_gap</i>	0.01	0.01	0.05	-0.06	0.01	520
<i>orta_kkayıt</i>	106.51	103.10	178.87	78.48	13.15	520
<i>sec_gap</i>	-0.01	-0.01	0.08	-0.27	0.05	520
<i>demokrasi</i>	9.64	10.00	10.00	0.00	0.86	520

Tablo 8
Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	Std. Sapma	Gözlem Sayısı
<i>lny</i>	8.93	8.96	9.61	8.08	0.31	220
<i>lnyat</i>	24.65	24.85	26.97	21.01	1.43	220
<i>işgücük</i>	40.21	41.49	46.94	26.05	5.38	220
<i>doğurganlık</i>	2.03	2.08	3.04	1.11	0.45	220
<i>açıklık</i>	77.14	59.94	220.41	16.44	47.36	220
<i>İlk_kkayıt</i>	107.77	103.51	173.29	88.45	12.45	220
<i>pri_gap</i>	0.02	0.01	0.09	-0.02	0.02	220
<i>orta_kkayıt</i>	89.73	89.24	142.50	60.74	12.52	220
<i>sec_gap</i>	-0.03	-0.06	0.36	-0.22	0.08	220
<i>demokrasi</i>	7.72	8.00	10.00	0.00	2.03	220

2.3.2 Model

Bu çalışmada modeller, Knowles vd. (2002), Klasen ve Lamanna (2003) ve Lutz ve McGillivray (2015)'in eğitimde cinsiyet eşitsizliği ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalar referans alınarak oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle ilköğretim seviyesinde ve ardından ortaöğretim seviyesinde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan modeller sırasıyla şöyledir:

$$\text{Model 1a: } lny_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 lnyat_{i,t} + \beta_2 işgücük_{i,t} + \beta_3 doğurganlık_{i,t} + \beta_4 açıklık_{i,t} + \beta_5 ilk_kkayıt_{i,t} + \beta_6 pri_gap_{i,t} + e_{i,t}$$

$$\text{Model 1b: } lny_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 lnyat_{i,t} + \beta_2 işgücük_{i,t} + \beta_3 doğurganlık_{i,t} + \beta_4 açıklık_{i,t} + \beta_5 ilk_kkayıt_{i,t} + \beta_6 pri_gap_{i,t} + \beta_7 demokrasi_{i,t} + e_{i,t}$$

$$\text{Model 2a: } lny_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 lnyat_{i,t} + \beta_2 işgücük_{i,t} + \beta_3 doğurganlık_{i,t} + \beta_4 açıklık_{i,t} + \beta_5 orta_kkayıt_{i,t} + \beta_6 sec_gap_{i,t} + e_{i,t}$$

$$\text{Model 2b: } lny_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 lnyat_{i,t} + \beta_2 işgücük_{i,t} + \beta_3 doğurganlık_{i,t} + \beta_4 açıklık_{i,t} + \beta_5 orta_kkayıt_{i,t} + \beta_6 sec_gap_{i,t} + \beta_7 demokrasi_{i,t} + e_{i,t}$$

Burada: $i=1,2,\dots,N$ kesit birimlerini; $t=1,2,\dots,T$ olmak üzere zamanı ve $e_{i,t}$, sıfır ortalama ve sabit varyansa sahip hata terimini göstermektedir. Ayrıca demokrasinin etkisinin tespiti amacıyla modellere demokrasi değişkeni eklenerek model genişletilmiştir.

2.4 METEDOLOJİ

Panel veri, bireyler, ülkeler, firmalar ve hanehalkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin belli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Panel veri, N sayıda birim ve her birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Uluyol ve Türk, 2013: 373). Diğer bir ifadeyle, panel veri analizi yatay kesit veri ile zaman serisi analizini birleştiren bir yöntem olarak ifade edilebilir. Yatay kesit veriler ve bu kesitlerin zaman boyutlarının birlikte analiz edilebilmesi nedeniyle araştırmacıya daha çok bilgi veren panel veri analizi son yıllarda daha çok tercih edilen analizlerdendir. Genel olarak panel veri modeli şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it} \quad (2.1)$$

Burada $i=1,2,\dots,N$ yatay kesit birimleri; $t=1,2,\dots,T$ ise zamanı ifade etmektedir. Y değişkeni, birimden birime ve bir zaman periyodundan ardışık zaman periyoduna farklı değerler alan bağımlı bir değişken olduğunda, kesit boyutu için i , zaman periyodu t olmak

üzere iki alt indisle ifade edilmektedir. Bu genel model, sabit ve regresyon parametrelerinin hem zaman periyodunda hem her bir birey için ayrılmasına izin vermektedir (Baltagi, 2001: 3-5).

Panel veri analizini, diğer ekonometrik yöntemlerden ayıran bazı avantajları bulunur. Panel veri, araştırmacıya daha fazla veri ile çalışma imkânı verir. Bu durumda, gözlem sayısı ve serbestlik derecesi artmaktadır. Dolayısıyla, açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantının derecesi azalmakta ve böylece ekonometrik tahminlerin etkinliği ve güvenilirliği artmaktadır (Yerdelen, 2012: 9). Zaman serisi veya yatay kesit verisi ile yapılan çalışmalarda, sapmalı sonuçlar elde etme riski söz konusu olacağından birimlerin farklılıkları ayrıntılı olarak kontrol edilemez. Ayrıca panel veri modelleri yatay kesit ya da zaman serilerinden daha karmaşık davranış modellerinin kurulmasına ve test edilmesine olanak tanır. Bununla birlikte dışlanan değişkenler, zaman serisi veya yatay kesit verisi kullanılarak yapılan çalışmalarda tahmin sonuçlarında sapmaya yol açarken; dışlanan değişken veya değişkenlerin birimlere veya zamana göre değişmeyen değişkenler olması durumunda, panel veri kullanımı sapmanın kontrol altına alınmasını sağlamaktadır. Son olarak, yatay kesit verisi kullanılarak yapılan tahminlerde, sadece birimler arasındaki farklılıklar incelenebilirken, panel veri kullanılarak hem birimler hem de bir birim zaman içerisinde meydana gelen farklılıklar birlikte incelenebilmektedir (Turhan ve Taşseven, 2010: 140).

Panel veri analizinde havuzlanmış en küçük kareler, sabit ve tesadüfi etkiler yöntemleri kullanılmaktadır.

2.4.1 Havuzlanmış En Küçük Kareler (Pooled OLS) Yöntemi

Havuzlanmış en küçük kareler (POLS) modelinin sunmuş olduğu tahmin sonuçlarının dayandığı varsayımlarından biri yatay kesit veri matrisleri arasında farkın olmadığına dair kabullenmedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu model bütün yatay kesitler için bir ortak sabit terim tahmin etmektedir. Havuzlanmış en küçük kareler denklemi ile gösterilebilen modelde her bir yatay kesite ait belirli etkileri yansıtan kukla değişkenler olmadan bütün ülkelerin verileri bir havuzda toplanmakta ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri araştırılmaktadır (Sayılğan ve Süslü, 2011: 91).

2.4.2 Sabit Etkiler (Fixed Effects) Modeli

Sabit etkiler (FE) modeli verilerde zamanla ortaya çıkan değişimi ele alır. FE modeli bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Bal ve Özdemir, 2017:91). FE modelinde birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklarla ortaya konulur. Bu modelde eğim katsayılarının sabit olduğu kabul edilir. Burada geçen sabit nitelmesi katsayının birimlere göre değişebileceğini ancak zamana göre sabit olduğunu ifade etmektedir. FE modelinde görülmeyen bireysel etkilerin modelde yer alan açıklayıcı değişkenler ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir (Sayılğan ve Süslü, 2011: 85) Örneğin, OECD gibi bir grup ülke birliği veya coğrafi atama yoluyla oluşmuş ülke grupları için yapılan panel veri çalışmaları sabit etkiler modeli kullanılarak araştırılır (Erlat, 2014: 13). Sabit etkiler modelinin yapısı şu şekildedir:

$$y_{it} = \bar{\beta} + a_i + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + e_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T$$

Burada $\bar{\beta}$ ortalama sabit terimi ve a_i , i kesiti için ortalama sabit terimden farklılığı göstermektedir (Toramanoğlu ve Görmüş, 2018:5). Sabit etkiler modelinin varsayımları şöyledir:

- a) Bağımsız değişkenler ve birim etkinin hata terimi ile korelasyonsuz olması,
- b) Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olmaması,
- c) Koşullu varyansların sabit ve koşullu kovaryansların sıfır olmasıdır (Yerdelen, 2012: 88).

Sabit etkilerin sadece birim veya zaman etkisini göz önünde bulundurup bulundurmamasına göre model tek ve çift yönlü olarak ikiye ayrılır. Sadece birim ya da sadece zaman etkisi içeren sabit etkiler modeli tek yönlü; hem birim hem de zaman etkisini içeren model ise çift yönlü sabit etki modeli olarak tanımlanır.

2.4.3 Tesadüfi Etkiler (Random Effect) Modeli

Sabit etkiler modelinden farklı olarak tesadüfi etkiler (RE) modelinde birimler arası değişimler sabit olup bağımlı ve bağımsız değişkenler ile ilişkisizdir (Bal ve Özdemir, 2017: 91). Sabit etkiler modeli, birim etkilerin dolayısıyla birimler arası farklılıkların sabit olduğu ve sabit terimdeki farklılıklarla ifade edilebildiği durumlarda kullanılmaktadır. Fakat bazen örnekteki birimler tesadüfi olarak seçilmektedir ve bu durumda birimler arası farklılıklar da tesadüfi olmaktadır. Bu birim farklılıklarına, “*tesadüfi farklılıklar*” denilmektedir. Böylece,

tesadüfi etkilerin örnekleme sürecinin bir sonucu olduğu söylenebilmektedir (Yerdelen, 2012: 103). Tesadüfi etkiler modelinin yapısı şu şekildedir:

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + a_i + e_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T$$

Genel olarak eğer yatay kesit boyutu büyük bir ana kütlede tesadüfi olarak çekilmişse tesadüfi etkileri, eğer daha spesifik veri seti söz konusu ise sabit etkiler modelini tercih etmek uygun olacaktır. RE modelinin varsayımları şu şekildedir:

- a) Panel veri modeli doğru tanımlanmıştır.
- b) Yatay kesitten alınan tesadüfi bir örnekleme çalışılmaktadır.
- c) Katı dışsallık, birim etkiler ve açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon yoktur
- d) Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
- e) Birim hata ögesi ve artık hata ögesi sabit varyanslıdır (homoskedastiktir).
- f) Hata terimleri otokorelasyonsuzdur (Yerdelen, 2012: 106).

Burada tesadüfi etkiler tek ve iki yönlü olarak ayrılır. Sadece birim ya da sadece zaman etkisi içeren sabit etkiler modeli tek yönlü; hem birim hem de zaman etkisini içeren model ise çift yönlü sabit etki modeli olarak tanımlanır.

2.4.4 Hausman Testi

Birim ve/veya zaman etkilerinin olduğunu tespit ettikten sonra, bu etkilerin sabit mi tesadüfi mi olduğuna karar vermek gerekir. Panel veri analizinde sabit etkiler modeli, sıklıkla kullanılan ve istatistiksel özellikleri açısından arzu edilen özelliklere sahip olan bir modeldir. Ama tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modeline göre daha etkin sonuçlar veriyorsa, tesadüfi etkiler modeli kullanılması gerekir. Bu durumda etkinliği daha iyi olan modelin tercihine karar verilmelidir. Bu kararı verirken ise k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uyan Hausman testi kullanılabilir (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 9). Hausman testinde “Tesadüfi etkiler modeli geçerlidir” sıfır hipotezi test edilir. H_0 hipotezi kabul edilirse RE modelinin, reddedilirse FE modelinin kullanılması gerekir.

2.4.5 Değişen varyans (Heteroscedasticity)

Değişen varyans, hata terimlerinin varyanslarının tüm kesitler için farklı olması ve kovaryanslarının sifıra eşit olmaması anlamına gelmektedir. Ekonometrik analizlerde değişen varyans problemi daha çok yatay kesit analizde ortaya çıkan bir sorundur.

Sabit etkiler modeli varsayımlarından olan “*Koşullu varyanslar sabittir ve koşullu kovaryanslar sıfırdır*” varsayımı iki nedenden ötürü bozulabilmektedir. Birincisi, koşullu ve koşulsuz varyans matrisleri bazen birbirine eşit olmamaktadır. İkinci ise, koşullu ve koşulsuz varyans matrisleri birbirine eşit olsalar bile, bazen koşulsuz varyans matrisi sabit olmamaktadır. Bu durumda sabit etkiler modelinde değişen varyans görülebilmektedir (Yerdelen, 2012: 208).

Tesadüfi etkiler modelinde “*Koşullu varyanslar sabit ve koşullu kovaryanslar sıfırdır*” varsayımı, iki nedenden dolayı bozulabilmektedir. Bunlardan ilki $E(v_i v_i' | X_i)$, sabit olmayabilmektedir ($E(v_i v_i' | X_i) \neq (v_i v_i')$). Bu durum, genelleştirilmiş en küçük kareler analizinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İkinci neden ise, artık hata ögesi zamana göre değişen bir varyansa sahip olabilmektedir (Yerdelen, 2012: 221).

Hem FE hem de RE modellerinde hata terimlerinde değişen varyans sorununun olup olmadığını testi için Greene (2003) tarafından geliştirilen LM test istatistiği kullanılabilir. Test istatistiği şöyledir:

$$LM_h = \frac{T}{2} \sum_{i=1}^N \left[\frac{\hat{\sigma}_{\varepsilon i}^2}{\hat{\sigma}_{\varepsilon}^2} - 1 \right]^2 \quad (2.2)$$

Test sürecinde hipotezler “ $H_0: \hat{\sigma}_{\varepsilon 1}^2 = \dots = \hat{\sigma}_{\varepsilon N}^2$ ve $H_1: En az bir tane $\hat{\sigma}_{\varepsilon i}^2 \neq \hat{\sigma}_{\varepsilon j}^2$ ” şeklindedir. H_0 hipotezi reddedilirse değişen varyans sorununun olduğuna karar verilir (Erlat, 2014: 25).$

2.4.6 Otokorelasyon

Ardışık bağımlılık sorunu, hata terimleri arasında ilişki olmadığı $E(u_i, u_j) = 0, i \neq j$ varsayımının geçerli olmamasıdır. Diğer bir deyişle otokorelasyon, hata terimleri arasında ilişkinin olması durumu olarak da ifade edilebilir.

Bu çalışmada FE ve RE modeli için otokorelasyonun varlığı sırasıyla Baltagi ve Li (1995) LM_{ρ} ve Baltagi ve Li (1991b, 1995) $LM_{\mu\rho}$ testleri ile araştırılmıştır. LM test istatistikleri sırasıyla şöyledir (Erlat, 2014:28-29):

$$LM_{\rho} = \frac{NT^2}{T-1} \left[\frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \tilde{\varepsilon}_{it} \tilde{\varepsilon}_{i,t-1}}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \tilde{\varepsilon}_{it}^2} \right]^2 \quad (2.3)$$

$$LM_{\mu\rho} = \frac{NT^2}{2(T-1)(T-2)} [E^2 - 4EF + 2TF^2] \quad (2.4)$$

Test hipotezleri “ $H_0: \rho = 0$ ve $H_a: |\rho| < 1$ ” şeklindedir ve H_0 hipotezi reddedilirse otokorelasyon sorununun olduğuna karar verilir. Otokorelasyon ihmal edilerek tahmin yapılırsa parametreler tutarlı fakat etkin olmadığından standart hatalar sapmalı olmaktadır.

2.4.7 Yatay Kesit Bağımlılık

Ülkeler arasındaki yatay kesit bağımlılığı (YKB) test etmek panel çalışmasındaki önemli hususlardandır (Göçer vd., 2012: 455). YKB, herhangi bir zamanda bir ülkede meydana gelen şokun zamanın o noktasında veya gelecekte bir diğer ülkeyi etkilemesidir. Bir ülkeyi etkileyen şokun diğer ülkelere etki edip etmediğinin tespit edilmesi uygun test ve tahmin yöntemlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Günümüzde yüksek küreselleşme düzeyi göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerin yüksek bütünleşik yapıları ampirik analizlerde yatay kesit bağımlılığını dikkate almayı önemli kılmaktadır (Nazlıoğlu vd., 2011: 6617-6618).

Panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığı $T > N$ durumunda Breusch-Pagan (1980) CD_{LM} ve $N > T$ durumunda ise Pesaran (2004) CD_{LM} testi ile araştırılabilir. Breusch-Pagan (1980) LM istatistiği şu şekilde hesaplanabilir:

$$LM = T \sum_{i=j}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{P}_{ij}^2 \sim X_{N(N-1)/2}^2 \quad (2.5)$$

Burada P_{ij} her bir denklemin en küçük kareler yöntemi ile tahmininden elde edilen kalıntılar arasındaki basit korelasyon katsayısıdır. Kalıntılar arasında korelasyon olmadığı sıfır hipotezi altında LM istatistiği, N sabit ve T sonsuza giderken ki-kare dağılımı göstermektedir.

CD_{LM} , $N(N-1)/2$ serbestlik derecesine sahip asimptotik olarak ki-kare dağılımlıdır. Ancak $N \rightarrow \infty$ olduğu zaman bu test kullanılamaz. Bu problemin üstesinden gelinebilmesi için $N > T$ veya $T > N$ olduğu durumlarda kullanılması amacıyla Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Lagrange çarpanı istatistiği kullanılmaktadır (Nazlıoğlu vd., 2011: 6617-6618). Pesaran (2004) CD_{LM} istatistiği şöyle hesaplanmaktadır:

$$CD_{LM} = \left(\frac{2T}{N \times (N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{P}_{ij} \quad (2.6)$$

Bu test süreçlerinde hipotezler “ $H_0 = \alpha_2 = \alpha_3 = \dots = \alpha_p = 0$ ve $H_1 = \alpha_2 \neq \alpha_3 \neq \dots \neq \alpha_p \neq 0$ ” şeklindedir. Yapılan test sonucunda H_0 hipotezinin kabul edilmesi durumunda kesitler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı; H_1 hipotezinin kabul edilmesi durumunda ise, kesitler arasında yatay kesit bağımlılığın olduğu kabul edilir.

2.4.8 Robust tahminciler

Robust tahminciler, veri kümesinde güvenli gözlemlerin homojen dağılmaması durumunda güvenli sonuçlar bulmak ve sapan değerlerin etkisini azaltmak amacıyla kullanılır. Bu çalışmada değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığın varlığı nedeniyle robust standart hatalar üreten ve Beck ve Katz (1995) tarafından geliştirilen panel standart hataları düzelten Period SUR-PCSE düzeltme yöntemi ile tahmin yapılmıştır.

2.5 AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde yüksek ve üst orta gelirli ülkeler için ilk ve ortaöğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerine etkisini tespit etmek amacıyla oluşturulan modellere ilişkin ampirik bulgulara yer verilecektir. Yüksek gelirli ülkelere ait Model 1'e ilişkin ön testler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 9
Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 1'e İlişkin Ön Test Sonuçları

Testler	Model 1a		Model 1b	
	Test istatistiği	Olasılık Değeri	Test istatistiği	Olasılık Değeri
F_{birim}	975.79	0.00	826.78	0.00
$F_{periyod}$	1700.68	0.00	1431.94	0.00
$F_{birim+periyod}$	4.83	0.00	4.42	0.00
LM_{birim}	4432.12	0.00	3581.35	0.00
$LM_{periyod}$	6.21	0.01	4.60	0.03
$LM_{birim+periyod}$	4438.33	0.00	3585.95	0.00
$Honda_{birim}$	66.57	0.00	59.84	0.00
$Honda_{periyod}$	2.49	0.01	2.14	0.02
$Honda_{birim+periyod}$	34.53	0.00	30.99	0.00
Hausman	9.37	0.15	19.71	0.01
Değişen Varyans Testi	$LM_h=292.25$	0.00	$LM_h=392.01$	0.00
Otokorelasyon Testi	$LM_{\mu\rho}=4462.43$	0.00	$LM_{\mu\rho}=3596.28$	0.00
YKB: Pesaran CD	8.11	0.00	7.33	0.00

Öncelikle Model 1a ve Model 1b’de grup ve zaman etkilerinin olup olmadığının tespiti için F, LM ve Honda testleri yapılmış ve hem birim hem de zaman etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 8). Bu nedenle çift yönlü tahmin yapılması gerektiği belirlenmiştir. Model tahminine geçilmeden önce sabit etki modelinin mi yoksa rassal etki modelinin mi kullanılmasının uygun olacağını tespiti için Hausman testi yapılmış ve olasılık değeri kritik değerden (%1) büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilmiş ve rassal etkiler modelinin sabit etkiler modeline göre daha etkin olduğuna karar verilmiştir. Uygun robust tahmincinin seçilebilmesi için rassal etki modelinde birimler arası korelasyon, değişen varyans ve otokorelasyonun varlığı araştırılmış ve test sonuçları tabloda verilmiştir. Pesaran CD test istatistiğine göre birimler arası korelasyon olmadığı hipotezinin reddedildiği diğer bir ifadeyle yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan değişen varyans ve otokorelasyon problemlerinin varlığını sınamak için Greene (2003) LM_h ve Baltagi ve Li (1991b, 1995) $LM_{\mu\rho}$ testleri yapılmış ve her iki modelde de değişen varyans ve otokorelasyon olmadığı hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığın varlığı nedeniyle PCSE yöntemi ile panel standart hataların düzeltilmesi yoluyla tahminler yapılmış ve sonuçlar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 10
Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 1’e İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	<i>Model 1a</i>		<i>Model 1b</i>	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
<i>lnyat</i>	0.4266	0.00	0.4086	0.00
<i>işgücük</i>	0.0057	0.39	0.0066	0.28
<i>doğurganlık</i>	0.1878	0.00	0.2161	0.00
<i>açıklık</i>	0.0032	0.00	0.0031	0.00
<i>İlk_kkayıt</i>	-0.0018	0.19	-0.0015	0.25
<i>pri_gap</i>	-1.9748	0.00	-1.8427	0.00
<i>demokrasi</i>	-	-	0.0281	0.00
c	-0.9692	0.18	-0.9037	0.18
F	534.80	0.00	490.37	0.00
R^2	0.862		0.870	
$\overline{R^2}$	0.861		0.868	

Tahmin sonuçlarına göre yatırım, doğurganlık ve açıklık gelir üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etki oluştururken; kadın işgücünün gelir üzerinde pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. İlköğretimde kadın kayıt oranlarındaki artışın gelir üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki oluşturmadığı; buna karşılık ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde ters yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Demokrasinin dâhil edildiği modelde benzer ilişkiler elde edilirken demokrasinin gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür.

Tablo 11
Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 2'ye İlişkin Ön Test Sonuçları

Testler	Model 2a		Model 2b	
	Test istatistiği	Olasılık Değeri	Test istatistiği	Olasılık Değeri
F_{birim}	908.41	0.00	804.48	0.00
$F_{periyod}$	1564.99	0.00	1375.83	0.00
$F_{birim+periyod}$	3.95	0.00	3.54	0.00
LM_{birim}	4199.76	0.00	3625.24	0.00
$LM_{periyod}$	1.85	0.03	2.35	0.13
$LM_{birim+periyod}$	4203.20	0.00	3627.58	0.00
$Honda_{birim}$	64.81	0.00	60.21	0.00
$Honda_{periyod}$	1.85	0.03	1.53	0.06
$Honda_{birim+periyod}$	33.33	0.00	30.87	0.00
Hausman	11.42	0.08	19.43	0.01
Değişen Varyans Testi	$LM_h=348.68$	0.00	$LM_h=409.03$	0.00
Otokorelasyon Testi	$LM_{\mu\rho}=4221.23$	0.00	$LM_{\mu\rho}=3639.51$	0.00
YKB: Pesaran CD	6.64	0.00	5.78	0.00

Yüksek gelirli ülkeler için Model 2a ve Model 2b'de grup ve zaman etkilerinin olup olmadığının tespiti için F, LM ve Honda testleri yapılmış ve F ve Honda testlerine göre hem birim hem de zaman etkilerinin olduğu; LM testine göre ise Model 1a için birim ve zaman etkilerinin olduğu ancak Model 2b için ise sadece birim etkilerin olduğu tespit edilmiştir

(Bkz. Tablo 10). Model tahminine geçilmeden önce sabit etki modelinin mi yoksa rassal etki modelinin mi kullanılmasının uygun olacağını tespit için Hausman testi yapılmış ve olasılık değeri kritik değerden (%1) büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilmiş ve rassal etkiler modelinin sabit etkiler modeline göre daha etkin olduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle Model 2a için çift yönlü ve Model 2b için tek yönlü rassal etkiler ile tahmin yapılmasına karar verilmiştir. Robust tahmincinin seçilebilmesi için modelde yatay kesit bağımlılık, değişen varyans ve otokorelasyonun varlığı araştırılmış ve Pesaran CD test istatistiğine göre yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan değişen varyans ve otokorelasyon problemlerinin varlığını sınamak için LM_h ve $LM_{\mu\rho}$ testleri yapılmış ve her iki modelde de değişen varyans ve otokorelasyon olmadığı hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığın varlığı nedeniyle PCSE yöntemi ile panel standart hataların düzeltilmesi yoluyla tahminler yapılmış ve sonuçlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 12
Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Model 2’ye İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Model 2a		Model 2b	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
<i>lnyat</i>	0.4110	0.00	0.3930	0.00
<i>işgücük</i>	0.0039	0.57	0.0048	0.45
<i>doğurganlık</i>	0.1879	0.00	0.2190	0.00
<i>açıklık</i>	0.0031	0.00	0.0030	0.00
<i>orta_kkayıt</i>	0.0020	0.01	0.0020	0.00
<i>sec_gap</i>	0.4250	0.07	0.3913	0.08
<i>democrasi</i>		-	0.0294	0.00
<i>c</i>	-0.8945	0.21	-0.8199	0.21
F	527.68	0.00	486.26	0.000
R ²	0.861		0.869	
$\overline{R^2}$	0.859		0.867	

Tahmin sonuçlarına göre yatırım, doğurganlık, açıklık, ortaöğretimde kayıt oranı ve ortaöğretimde cinsiyet eşitsizliği gelir üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etki oluştururken; kadın işgücünün gelir üzerinde pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Demokrasinin dâhil edildiği modelde benzer

ilişkiler elde edilirken demokrasinin gelir üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür.

Tablo 13
Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Model 1'e İlişkin Ön Test Sonuçları

Testler	Model 1a		Model 1b	
	Test istatistiği	Olasılık Değeri	Test istatistiği	Olasılık Değeri
F_{birim}	107.69	0.00	104.53	0.00
$F_{periyod}$	156.04	0.00	150.40	0.00
$F_{birim+periyod}$	9.65	0.00	10.14	0.00
LM_{birim}	543.09	0.00	399.22	0.00
$LM_{periyod}$	68.21	0.00	68.66	0.00
$LM_{birim+periyod}$	611.30	0.00	467.88	0.00
$Honda_{birim}$	23.30	0.00	19.98	0.00
$Honda_{periyod}$	8.26	0.00	8.29	0.00
$Honda_{birim+periyod}$	15.78	0.00	14.13	0.00
Hausman	51.06	0.00	71.83	0.00
Değişen Varyans Testi	$LM_h=92.40$	0.00	$LM_h=100.97$	0.00
Otokorelasyon Testi	$LM_\rho=134.86$	0.00	$LM_\rho=134.80$	0.00
YKB: Breusch-Pagan LM	289.44	0.00	232.08	0.00

Üst orta gelirli ülkelerde, Model 1a ve Model 1b'de grup ve zaman etkilerinin olup olmadığının tespiti için F, LM ve Honda testleri yapılmış ve her iki model için de hem birim hem de zaman etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 12). Bu nedenle çift yönlü tahmin yapılması gerektiği belirlenmiştir. Model tahminine geçilmeden önce sabit etki modelinin mi yoksa rassal etki modelinin mi kullanılmasının uygun olacağını tespiti için Hausman testi yapılmış ve olasılık değeri kritik değerden (%1) küçük olduğu için sıfır hipotezi reddedilmiş ve sabit etkiler modelinin rassal etkiler modeline göre daha etkin olduğuna karar verilmiştir. Uygun robust tahmincinin seçilebilmesi için modelde yatay kesit bağımlılık, değişen varyans ve otokorelasyonun varlığı araştırılmış ve test sonuçları Tablo 2.9'da verilmiştir. Pesaran CD test istatistiğine göre yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit

edilmiştir. Diğer yandan değişen varyans ve otokorelasyon problemlerinin varlığını sınamak için LM_h ve Baltagi ve Li (1995) LM_p testleri yapılmış ve her iki modelde de değişen varyans ve otokorelasyon olmadığı hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığın varlığı nedeniyle PCSE yöntemi ile panel standart hataların düzeltilmesi yoluyla tahminler yapılmış ve sonuçlar Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 14
Üst Orta Gelirli Ülkeler için Model 1’e ilişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	<i>Model 1a</i>		<i>Model 1b</i>	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
<i>lnyat</i>	0.1932	0.01	0.1850	0.01
<i>işgücük</i>	0.0120	0.30	0.0110	0.33
<i>doğurganlık</i>	0.3513	0.00	0.3622	0.00
<i>açıklık</i>	-0.0016	0.16	-0.0019	0.09
<i>İlk_kkayıt</i>	0.0004	0.86	0.0001	0.95
<i>pri_gap</i>	-0.3735	0.66	-0.2833	0.72
<i>demokrasi</i>			-0.0079	0.27
<i>c</i>	3.0646	0.08	3.3944	0.05
F	175.11	0.00	176.13	0.00
R^2	0.971		0.972	
$\overline{R^2}$	0.965		0.966	

Tahmin sonuçlarına göre yatırım ve doğurganlık gelir üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etki oluştururken; kadın işgücü oranı ve ilköğretim kayıt oranlarının gelir üzerinde pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca açıklık ve ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde negatif ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu görülmüştür. Demokrasinin dâhil edildiği modelde benzer ilişkiler elde edilirken demokrasinin gelir üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu görülmüştür.

Tablo 15
Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Model 2'ye İlişkin Ön Test Sonuçları

Testler	Model 2a		Model 2b	
	Test istatistiği	Olasılık Değeri	Test istatistiği	Olasılık Değeri
F_{birim}	78.28	0.00	68.52	0.00
$F_{periyod}$	147.66	0.00	133.50	0.00
$F_{birim+periyod}$	10.53	0.00	11.16	0.00
LM_{birim}	322.13	0.00	206.15	0.00
$LM_{periyod}$	14.03	0.00	10.69	0.00
$LM_{birim+periyod}$	336.16	0.00	216.83	0.00
$Honda_{birim}$	17.95	0.00	14.36	0.00
$Honda_{periyod}$	3.75	0.00	3.27	0.00
$Honda_{birim+periyod}$	10.85	0.00	8.81	0.00
Hausman	87.38	0.00	96.48	0.00
Değişen Varyans Testi	$LM_h=79.35$	0.00	$LM_h=82.66$	0.00
Otokorelasyon Testi	$LM_\rho=139.22$	0.00	$LM_\rho=139.45$	0.00
YKB: Breusch-Pagan LM	282.54	0.00	288.09	0.00

Üst orta gelirli ülkelerde Model 2a ve Model 2b'de grup ve zaman etkilerinin olup olmadığının tespiti için F, LM ve Honda testleri yapılmış ve her iki model içinde hem birim hem de zaman etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 14). Bu nedenle çift yönlü tahmin yapılması gerektiği belirlenmiştir. Model tahminine geçilmeden önce sabit etki modelinin mi yoksa rassal etki modelinin mi kullanılmasının uygun olacağını tespiti için Hausman testi yapılmış ve olasılık değeri kritik değerden (%1) küçük olduğu için sıfır hipotezi reddedilmiş ve sabit etkiler modelinin rassal etkiler modeline göre daha etkin olduğuna karar verilmiştir. Uygun robust tahmincinin seçilebilmesi için modelde yatay kesit bağımlılık, değişen varyans ve otokorelasyonun varlığı araştırılmış ve test sonuçları Tablo 14'te verilmiştir. Pesaran CD test istatistiğine göre yatay kesit bağımlılığın olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan değişen varyans ve otokorelasyon problemlerinin varlığını sınamak için LM_h ve LM_ρ testleri yapılmış ve her iki modelde de değişen varyans ve otokorelasyon olmadığı hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla modelde değişen varyans, otokorelasyon ve

yatay kesit bağımlılığın varlığı nedeniyle PCSE yöntemi ile panel standart hataların düzeltilmesi yoluyla tahminler yapılmış ve sonuçlar Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 16
Üst Orta Gelirli Ülkeler için Model 2’ye ilişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	<i>Model 2a</i>		<i>Model 2b</i>	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
<i>lnyat</i>	0.1799	0.00	0.1769	0.01
<i>işgücük</i>	0.0082	0.47	0.0073	0.51
<i>doğurganlık</i>	0.3825	0.00	0.3842	0.00
<i>açıklık</i>	-0.0020	0.08	-0.0021	0.07
<i>orta_kkayıt</i>	3.27E-05	0.98	-0.0006	0.67
<i>sec_gap</i>	-0.3338	0.21	-0.2660	0.28
<i>demokrasi</i>	-	-	-0.0083	0.23
<i>c</i>	3.5334	0.03	3.7697	0.02
F	183.63	0.00	183.90	0.00
R ²	0.972		0.973	
$\overline{R^2}$	0.967		0.968	

Tahmin sonuçlarına göre yatırım ve doğurganlık gelir üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etki oluştururken; kadın işgücü oranı ve ilköğretim kayıt oranlarının gelir üzerinde pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca açıklığın gelir üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde pozitif ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Demokrasinin dâhil edildiği modelde benzer ilişkiler elde edilirken demokrasinin gelir üzerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturduğu görülmüştür.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyet kavramından farklı olarak insanlar tarafından oluşturulan, kültürden kültüre veya toplumdan topluma değişebilen bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise, toplumsal cinsiyet kavramının cinsiyetler arasındaki eşitsizliğini anlatmaya yarar sağlar. Eşitsizlik siyaset, istihdam, sağlık gibi birçok alanda var olmakla birlikte, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri ve eşitsizliğin gelir üzerine etkileri beşeri sermaye ve uzun dönemli politikalar açısından araştırmacı ve politika yapıcılar için önemli bir konudur.

Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin bölgesel ve küresel ölçekte farklı sebepleri vardır. Kadınların geleneksel ailedeki rolü, kırsal alanda yaşama, ataerkil ailenin ideolojik yapısı, yoksulluk ve fiziki yetersizlikler eşitsizliğin bölgesel sebepleri olarak sıralanabilir. Küresel ölçekte eşitsizliğin nedenleri ise dini inançlar, gelişmişlik ve demokrasi düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak ülkeden ülkeye değişkenlik gösterir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele anlamında geçmişten günümüze çalışmalar yapılmış olup cinsiyet eşitsizliği durumunu ortadan kaldırmaları için ülkeler teşvik edilmiştir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Binyıllık Kalkınma Hedefleri (MDG3), Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı bu çalışmaların başında gelmektedir. Ancak yapılan bu çalışmalar istenilen zamanda planlanan etkiyi gösterememiş ve sorun günümüze kadar gelmiştir. Eğitimle ilgili çalışmalarda küresel bağlamda eğitimsel durumun iyileştiği belirtilmekle birlikte artan okullaşma oranına karşın cinsiyetler arasındaki eşitliğin istenilen düzeyde olmadığı düşünülmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği Türkiye’de önem verilen bir konudur. Türkiye’de kadınların eğitime erişim olanakları, gelirden aldıkları pay, parlamentoda temsil oranı, bölgesel farklılıklar gibi ekonomik ve sosyal bazı göstergeler açısından gelişmiş ülkelerle olan farkı konuya olan ilgiyi arttırmaktadır. Özellikle ataerkil aile yapısının kabul görmesi, ülkenin doğusunda kadın çalışan sayısının yetersiz olması nedeniyle kız çocuklarının rol model alabileceği kadın çalışanların sayıca az olması ve eğitime erişim olanaklarındaki farklılıklar nedeniyle bölgesel eşitsizlik artmaktadır. Türkiye, 1985 yılında, CEDAW’a taraf olmuş ve sözleşmede dile getirilen hususlarda çalışacağını ve eşitsizliği giderme konusunda politikalar yapacağını taahhüt etmiştir. Eğitimle ilgili çalışmalarda Türkiye’de diğer ülkelere benzer şekilde durumun iyileştiği belirtilmekle beraber cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin tam olarak giderilemediği ifade edilebilir.

Çalışmada ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerindeki etkileri 1998-2017 dönemi için yüksek ve üst orta gelirli ülkeler açısından incelenmiştir. Yüksek gelirli ülkelerde sabit sermaye yatırımlarının, doğurganlık oranının ve dış ticaret hacmindeki artışların gelir üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular teori ve Dolar ve Gatti (1999), Klasen (2002), Klasen ve Lamanna (2003), Lutz ve Ndikumana (2007) ve Lutz ve McGillivray (2015)'in bulgularıyla uyumludur. Kadın işgücündeki artışın gelir üzerinde beklendiği gibi pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamlı olmayan bir etki oluşturacağı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular teori ve Pervaiz vd. (2011), Esquivel (2017) ve Klasen ve Minasyan (2017)'nin bulgularıyla uyumludur. Özellikle ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğinin gelir üzerinde önemli düzeyde negatif yönde bir etki oluşturduğu, ilköğretimdeki eşitsizliğin sonraki öğretim düzeylerine de aktarılacağı ve bu nedenle uzun dönemde gelir eşitsizliği ve büyüme potansiyeli açısından fırsat eşitsizliğinin giderilmesinin önemli olduğu görülmektedir. İlköğretimde eşitsizliğin gelir üzerindeki etkisi teori ve Hill ve King (1995) ve Lutz ve McGillivray (2015)'un bulgularıyla uyumludur. Ayrıca, belirli bir gelir seviyesinden sonra gelişen demokrasinin hem eşitsizlik hem de gelir üzerinde etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgu teori ve Lutz ve McGillivray (2015) ile uyumludur

Üst orta gelirli ülkelerde yüksek gelirli ülkelere benzer şekilde sabit sermaye yatırımlarının ve doğurganlık oranının gelir üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı; ancak yüksek gelirli ülkelere farklı olarak açıklığın gelir üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Açıklık ile ilgili bulgu Lutz ve McGillivray (2015)'in bulgularıyla uyumludur. Ülke gruplarına göre dış ticaret hacminin gelir üzerindeki etkisinin farklılığı dış ticaret yapısıyla ilgilidir. Yüksek gelir grubunda dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payının yüksek olmasına karşılık üst orta gelirli ülkelerde ithalatın payının yüksek oluşu etkinin farklılaşmasının temel nedenidir. Kadın işgücü yüksek gelirli ülkelerde olduğu gibi işgücü ve gelir potansiyeli üzerinde pozitif etkiye sahip olan bir faktördür. Üst orta gelirli ülkelerin yüksek gelirli ülkelere farklılaştığı önemli bir konuda ilk ve orta öğretimde kayıt oranlarındaki artışın geliri pozitif ve eşitsizliğin gelir üzerinde etkisinin negatif olmasıdır. Belirtilen değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olmadıkları ancak işaretlerinin teorik beklentiler ve Hill ve King (1995) ve Lutz ve McGillivray (2015)'un bulgularıyla uyumlu olması önemlidir. Üst orta gelirli ülkelerde demokrasinin etkisi beklenenin aksine negatif ve istatistiki olarak anlamsızdır. Elde edilen bulgu Lutz ve Ndikumana (2007)'nin bulgularıyla uyumludur. Yüksek gelirli ülkelerde demokrasinin

etkisinin pozitif olmasına karşılık üst orta gelirli ülkelerde etkinin negatif yönlü olması, üst orta gelirli ülkelerde demokrasinin gelir üzerindeki etkilerini tersine çevirebilmesi için alternatif politikalar geliştirilebilmesi açısından önemsenmelidir.

Demokrasi seviyesi, eğitim ve gelir üzerinde önemli doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir. Demokrasi geliştikçe kadınların eğitim olanaklarından daha çok yararlanmaları cinsiyet eşitsizliğini doğrudan azaltır. Ayrıca demokrasi düzeyindeki iyileşme, yürütmenin yapacağı sosyal ve ekonomik faaliyetlerde hesap verme mekanizmalarına sahip olması, toplumsal çatışmaları yönetmede ve siyasal istikrarı sağlamadaki başarısı, sermaye birikimini sağlaması ve yatırımları özendirilmesi ile yaratacağı öngörülebilir ve istikrarlı ortam sayesinde ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkiler oluşturması bakımından önemlidir. Bu bağlamda demokrasinin sağlıklı gelişimi için gerekli mekanizmaların oluşturulması ve işlevselliğinin artması sağlanmalıdır.

Beşeri sermaye bir ülkenin ulusal servetinin önemli bir unsurudur. Ülkelerin uzun dönemde büyüme potansiyelini arttırmanın yolu mevcut faktörlerin niteliğini ya da miktarını arttırmaktır. Bu anlamda eğitim, beşeri sermaye üzerinde oluşturacağı iki yönlü etki nedeniyle uzun dönemde bireylerin ve toplumun yaşam standartlarının geliştirilmesinde en temel potansiyeldir. Diğer yandan kadınların eğitim oranı arttıkça eğitilmiş kadının iş gücüne katılım oranının artması ile birlikte iş gücünün niteliğinin artması, daha sağlıklı ve iyi beslenen çocuk oranının artması ve en nihayetinde ülkelerin beşeri sermayesinin uzun dönemde ekonomik gelişme üzerinde olumlu bir etki göstereceği belirtilmektedir. Eğitim harcamalarının GSYH'ye oranındaki farklılıkların sonuçları ve mevcut oranların arttırılması konularına olan ilgi bu durumun bir neticesi olarak görülebilir. Ayrıca, ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik politika, uzun dönemde gelir eşitsizliği ve büyüme potansiyeli açısından önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle özellikle ilköğretim konusunda uzun vadeli ve istikrarlı politikaların öneminin göz önünde bulundurulması ve eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilmesine yönelik kadınların eğitim ve iş olanaklarının arttırılması gerekmektedir. Bu nedenle eşitsizliğin her yönüyle incelenmesi uzun dönemli politikalar açısından önemli bir husustur.

Türkiye'de istihdamda cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi için İş Kanunu'nda değişiklikler yapılarak doğum izni, ebeveyn izni, gece çalıştırma, esnek çalışma ve bebek bakımı gibi konularda kadınlara destek olunmaktadır. Siyasette ise eşitsizlikle mücadele için parlamentoda kadın temsilinin artırılması adına kota getirilmiştir. Siyaset ve istihdamda

giderilmeye çalışılan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin eğitimde de giderilmeye çalışılması için gerekli düzenlemelerin ve farkındalığın oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu-Ghaida, D. ve Klasen, S. (2002). "The Costs of Missing The Millennium Development Goal on Gender Equity" **Munich Discussion Paper** No. 2003-1, 1-46.
- Ahang, M. (2014). "The Impact of Gender Inequality on Economic Growth in Developed Countries" **The Accounting, Economic and Financial Management Conference**, 2014, 1-8.
- Akça, H. ve Ela, M. (2012). "Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi" **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21, 241-260.
- Akıncı, A. (2017). "Türkiye'de Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", **Maliye Bakanlığı Maliye Dergisi**, 173, 387-397.
- Azuh, D.E. ve Amodu, L. (2017). "Factors of Gender Inequality and Development Among Selected Low Human Development Countries" **IOSR Journal of Humanities and Social Sciences**, 22 (2), 1-7.
- Bal, H. ve Özdemir, P. (2017). "Kurumlar ve Ekonomik Gelişme: Panel Veri Analizi ile Bir Değerlendirme", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (9), 80-104.
- Baltagi, B. H. (2001). **Econometric Analysis of Panel Data** (3. Baskı). İngiltere: Wiley Chichester.
- Bandiera, O. ve Natraj, A. (2013). "Does Gender Inequality Hinder Development and Economic Growth? Evidence and Policy Implications" **The World Bank Policy Research Working Paper 6369**, 1-24.
- Barro, R. ve Lee, J. (1993). "International Comparisons of Educational Attainment" **National Bureau of Economic Research Working Paper 4349**, 1-47.
- Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I. (2011). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (22) , 1-28.
- Berktaş, F. (1995). **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hıristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, A. (2012). "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık", **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi Önyargular, Kalıp**

yargılar ve Ayrımcılık: Sosyolojik ve Eğitimsel Perspektifler Pojesi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Çakınberk, A. (2011). **İş'te Kadın Olmak.** Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çiftçi, C. ve Kangallı, S. (2015). "Eğitim ve Gelir". **Ege Akademik Bakış**, 15 (1), 141-152.
- Çolak, M. (2010). "Eğitim ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi" **Kamu-İş**, 11 (3), 109-125.
- Dahal, M. P. (2011). "Effect of Gender Gap in Education on District Level GSYH Per Capital of Nepal", **Economic Journal of Development Issues**, 13&14 (1-2), 65-74.
- Diñçer, N. (2014). "Türkiye'de Kadın Olmak: Kadının Eğitimi Yok, İşi Yok, Geliri Yok, Söz Hakkı Yok..." **İktisat ve Toplum**, 41, 13.
- Dinler, Z. (2014). **KPSS İktisat.** Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dollar, D. ve Gatti, R. (1999). "Gender Inequality, income and growth: Are Good times good for Women?", **Policy Research Report on Gender and Development Working Paper**, Series No.1, World Bank, Washington DC. , 1-40.
- Duflo, E. (2012). "Women Empowerment and Economic Development" **Journal of Economic Literature**, 50 (4), 1051-1079.
- Eğilmez, M. (2016). **Makroekonomi Türkiye'den Örneklerle,** İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erlat, H. (2014). "Panel Data: A Selective Survey" **Discussion Paper Series**, Middle East Technical University, Ankara.
- Erşen, U. (2006). **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esquivel, V. (2017). "Efficiency and Gender Equality in Growth Theory: Simply Add-Ons?" **Canadian Journal of Development Studies**, 38 (4), 547-552.
- Göçer, İ. ve diğerleri (2012). "Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Çoklu Yapısal Kırımlı Panel Veri Analizi", **Maliye Dergisi**, 163, 449-467.
- Günsoy, G. (2005). "İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı", **Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1 (2) 35-52.

- Gürses, D. (2009). “İnsani Gelişme ve Türkiye”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12 (21), 339-350.
- Hakura, D. ve diğerleri (2016). “Inequality, Gender Gaps and Economic Growth: Comparative Evidence for Sub-Saharan Africa” **International Monetary Fund Working Paper**, 111, 1-29.
- Hoşgörür, V. ve Gezgin, G. (2005). “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, II (II), 1-13.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), **T.C. Resmi Gazete**, 18898, 14 Ekim 1985.
- King, E. M. ve Hill, A. M. (1993). “Women’s Education in Developing Countries: Barriers, Benefits and Policies”, **Johns Hopkins University Press**, Baltimore, 1-50.
- King, E. M. ve Hill, A. M. (1995). “Women’s Education and Economic Well-Being” **Feminist Economics**, 21-46.
- Klasen, S. (2000). “Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence From Cross-Country Regressions”, **Sonderforschungsbereich 386**, Analyse Diskreter Strukturen Discussion Paper No 212.
- Klasen, S. (2002). “Low Schooling for Girls, Slower Growth for All? Cross-Country Evidence on The Effect of Gender Inequality in Education on Economic Development” **The World Bank Economic Review**, 16 (3), 345-373.
- Klasen, S. ve Lamanna, F. (2003) “The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth in The Middle East and North Africa” <file:///C:/Users/etu/Downloads/klasenlamanna.pdf> (03.03.2017).
- Klasen, S. ve Lamanna, F. (2009) “The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence For a Panel of Countries” **Feminist Economics**, 15 (3), 91-132.
- Klasen, S. ve Minasyan, A. (2017). “Gender Inequality and Growth in Europe”, **Intereconomics**, 52 (17), 17-23.
- Knowles, S. ve diğerleri (2002). “Are Educational Gender Gaps A Brake on Economic Development? Some Cross-Country Empirical Evidence” **Oxford Economic Papers**, 54 (1), 118-149.

- Konte, M. (2016). “Gender-based Financial Discrimination and Economic Growth in Developing Countries” **HDCA Conference**, Tokyo, 1-30.
- Lucas, R. (1998). “On The Mechanism of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics** 22, 3-42.
- Lutz, M. B. ve McGillivray, M. (2007). “ Gender Inequality and Growth in Sub-Saharan Africa and Arab Countries” **African Economic Conference**, 1-27.
- Lutz, M. B. ve McGillivray, M. (2015). “The Impact of Gender Inequality in Education on Income in Africa and the Middle East”, **Economic Modelling**, 47, 1-11.
- Mankiw, N. G. (2010). **Macroeconomics** (7. Baskı). New York: Worth Publishers.
- Morrisson, J. ve diğerleri (2008). “Measuring Gender (In)Equality: The OECD Gender, Institutions and Development Data Base” **Journal of Human Development and Capabilities**, 1-34.
- Mutluer, M.K. ve diğerleri (2013). **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nazlıoğlu, Ş. ve diğerleri (2011). “Nuclear Energy Consumption and Economic Growth in OECD Countries: Cross-Sectional Dependent Heterogeneous Panel Causality Analysis ”, **Energy Policy**, 39, 6616-6621.
- OECD (2017). Türkiye Country Note: Education At A Glance 2017. <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/EAG2017CN-Turkey-Turkish.pdf> (20.09.2019).
- Özaydınlık, K. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 33, 93-112.
- Özpolat, A. ve Yıldırım, M. (2009). “ Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadın Eğitimi ve Büyüme İlişkisi”, **EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics**, 1-27.
- Özsoy, C. ve Atlama, S. (2009). “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye’nin Karşılaştırmalı Analizi”. İbrahim Güran Yumuşak (Haz.). **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**. İstanbul: FSM, 63-77.
- Öztürk, N. (2015). **Maliye Politikası** (3. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

- Pervaiz, Z. ve diğeri (2011). "Gender Inequality and Economic Growth: A Time Series Analysis for Pakistan" **Munich Personal RePEc Archive**, Paper no: 37176, 1-14.
- Psacharopoulos, G. ve Patrinos, H. A. (2004). "Returns to Investment in Education: A Further Update" **Education Economics**, 12 (2), 111-134.
- Romer, P.M. (1986). "Increasing Returns and Long-Run Growth" **Journal of Political Economy**, 94 (5), 1002-1037.
- Romer, P.M. (1990). "Capital, Labor, and Productivity" **Brooking Papers on Economic Activity, Microeconomics**, 337-367.
- Sadeghi, J. (1995). "The Relationship of Gender Difference in Education to Economic Growth: A Cross-Country Analysis" **The Economic Research Forum for The Arab Countries, Iran and Turkey (ERF) Working Papers** 9521, 1.15.
- Sayılan, F. (2012). **Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırlar**. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sayılgan, G. ve Süslü, C. (2011). "Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Piyasalar Üzerine Bir İnceleme", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, 5 (1), 73-96.
- Seguino, S. (2000). "Gender Inequality and Economic Growth: A Cross-Country Analysis", **World Development**, 28 (7), 1211-1230.
- Sen, A. (1999). **Development As a Freedom**. United States: Oxford Üniversitesi.
- Soytaş, M. A. (2017). "Çocuğa Yapılan Zaman Yatırımlarının İş Gücü Piyasasındaki Kadın-Erkek Ücret Farklılığına Etkileri", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 35 (2), 121-151.
- Subrahmanian, R. (2002). "Gender and Education, A Review of Issues for Social Policy" **United Nations Research Institute for Social Development**, Social Policy and Development Programme Paper Number 9, 1-59.
- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2016). "Gender Effects of Education on Economic Development in Turkey", Chamlou, N. ve Karshenas, M. (Ed.), **Women, Work and Welfare in The Middle East and North Africa: The Role Of Socio-demographics, Entrepreneurship And Public Policies** (57-86), Londra: Imperial College Press.

- Tarman, B. ve diğeri (2016). **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları El Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Toramanoğlu, R.E. ve Görmüş, Ş. (2018). “Bankacılık Sektöründe Şubeleşmenin Makroekonomik ve Demografik Belirleyicileri Üzerine Bir Araştırma: Panel Veri Analizi”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 6 (12), 1-12.
- Tunç, M. (2018). “Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına Göre Yatay Kesit Analiz”, **Sosyoekonomi**, 26 (38), 221-251.
- Turhan, M. ve Taşseven, Ö. (2010). “Yönetim Fonsksiyonlarının Uygulandığı Alanlarda Ortaya Çıkan Hata Değerlerinin Oluşturduğu Yeni İlişkilerin Panel Veri Modelleri İle İrdelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, 11, 128–153.
- Türkmen, F. (2002). **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması** (Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Uluçol, O. ve Türk, E. V. (2013). “Finansal Rasyoların Firma Değerine Etkisi: Bosra İstanbul (BİST)’da Bir Uygulama” **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, XV (II), 365-384.
- UNDP (1990). **Human Development Report 1990**. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf (31.01.2017).
- UNDP (2010). **Human Development Report 2010**. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (21.03.2017).
- UNDP (2016). **Human Development Report 2016**. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (21.03.2017).
- UNDP (2018). **Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Updates**. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf (10.10.2019)

Urul, A. (2016), “81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı** (TEPAV).

Urul, A. (2018). “Karşılaştırmalarla 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi – 2018” **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı** (TEPAV).

Yerdelen, F. (2012). **Panel Veri Ekonometrisi**. İstanbul: Beta Yayımcılık.

EKLER

EK 1

Araştırmanın Kapsadığı Ülkelerin Listesi

Yüksek Gelirli Ülkeler	
Almanya	İsviçre
Avusturya	İtalya
Birleşik Krallık	Kıbrıs
Çek Cumhuriyeti	Letonya
Danimarka	Litvanya
Estonya	Macaristan
Finlandiya	Norveç
Fransa	Polonya
Hollanda	Portekiz
İrlanda	Slovak Cumhuriyeti
İspanya	Slovenya
İsrail	Şili
İsveç	Yeni Zelanda
Üst Orta Gelirli Ülkeler	
Arjantin	Mauritius
Brezilya	Meksika
Bulgaristan	Romanya
Güney Afrika	Tayland
Kolombiya	Türkiye
Malezya	

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Ayşegül COŞKUN
Doğum Tarihi ve Yeri : 17.07.1992
e-mail : aysegulcoskun92@gmail.com

Eğitim

Derece	Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	05.06.2015
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	